

REDACȚIA
și ADMINISTRATIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacției.
Concure, inserțiuni și taxe de abonament se simit administrației tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICĂȘCĂ-ȘCOLĂȘTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECĂ.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane.
Pe jum. an 5 coroane.

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

Patruzeci de ani.

De Roman R. Ciorogariu.

„Biserica și Școala“ împlinește patruzeci de ani dela înființarea ei. Nu va fi fără interes o reprivire asupra acestui trecut.

Propriamintre trebuie să începem cu germinele din care sa plăsmuit „Biserica și Școala“: sufletul tinerimei clericale din Arad, din care a eșit primul organ bisericesc de publicitate la românii ortodxi ciscarpatini. „Sperantia“. Aceasta sa întâmplat așa:

Societatea de lectură a clericilor din Arad înființează la anul 1869 „Sperantia“. „Foaia literaria-bisericășcă. organul societății de lectură a teologilor români din Arad“. Foaia aceasta sub auspiciile superiorității școlastice, apare de două ori la lună, anume la 1 și 15 a fieștecăreia luni, sub redacțiunea colegială a teologilor: Custante Gurbanu, Ioan Besanu, Iustinian Cernetia și Georgiu Morariu. Spiritus rectorul acestei întreprinderi este clericul de cl. III Custante Gurbanu, regretatul protopop al Ienopolei; dânsul și girează foaia „pentru redacțiune“. Prețul de abonament 4 fl. la an.

Din motiv că n'au putut obține mai înainte „învoire din partea iurisdicțiunii politice“ apare abia la 1/17 Februarie, în frunte cu cuvântul de deschidere adresat de redacțiune „Cătră onorații leptori“. În acest cuvânt spune, că activitatea săcietății de lectură întemeiată cu un an mai nainte, adecă în anul școlar 1867/8, a fost atât de mănoasă încât a obținut lauda superiorității școlastice și sigur încurajată de aceasta, înființează „Sperantia“ „menită se fie unu organu pentru a comunica fruptele deprinderilor noastre în cele ce se tienu de literatura și cu deosebire de chemarea preoțească“. La dosul acestei întreprinderi stătea profesorul primar de teologie de atunci Miron Romanul, carele după mărturisirea Sperantie (Nr. 22 a. 1871) „a stărui din reputeri pentru a pregăti tinerimei un teren de activitate literară, ce i-a succedat prin înființarea unei societății de lectură și mai târziu prin înființarea acestui organ de publicitate, redigiat de tinerimea clericală“. La

spriginul lui Miron Romanul se asociază și profesorul Ioan Goldiș, devenit la anul 1869 profesor de teologie.

Foaia nu se mărginește numai la publicarea frumoaselor lucrări literare din societatea de lectură, ci se estinde asupra întregii vieți publice românești. Foaia este escelent redactată, dar publicul clerical n'are senz pentru literatura bisericășcă și n'o abonează, așa sunt siliți a anunța sistarea.

Aceasta se întâmplă în vremea când ilustrul publicist Gheorghe Barițiu, scrie tinerimei scrisoare de laudă în care zice, că prin publicitațiunea aceasta, tinerimea și-a câștigat mare merit în istoria eclesistică și „că este chiar rușine ca clerurile românești să nu fie în stare de a-și susține nici un organ de publicitate pe seama lor“. Trebuie mai bun atestat despre aprecierea activității „Sperantie“ decât a primului nostru publicist?

Redacțiunea năcăjită de indiferetismul preoțimei sistează foaia cu Nr. 22 din 15/27 Decembrie 1869 — prin un cuvânt duios de despărțire adresat „Cătră On. leptori“. În acest cuvânt muștră totodată publicul cu versul lui Andrei Mureșianu:

„La noi e putrăd mărul, nu-i mod de curățire“.

Urmează un an de pauză. Tinerimea însă nu se poate împacă cu soarta de a rămâne mută, când în ea clocotea dorul de a munci. Locul lui Constantin Gurbannu și ai săi, cari își terminaseră studiile teologice, îl iau urmașii lor.

În 10/22 Ianuarie 1871 reapare „Sperantia“ tot ca organ al societății de lectură, cu deviza espresă de a cultivă spiritul constituțional și a combate pe dușmanii lui și a-i autonomiei noastre bisericăște. Faptul, că fruntașul cetățian din Arad, și asesor consistorial, Gheorghe Dogariu pune la dispoziția „Sperantie“ în chip de fundațiune 10 acțiuni de ale băncii de asigurare „Transilvania“ în valoare nominală de câte

100 Cor. dovedește, că a existat și o dorință din afară de a vedea reînviată „Sperantia“. Cei dintâi trei numeri sunt girați de Gherasim Serb actualul asesor referent episcopesc din Arad, ca redactor. Nrul al patrulea e deja girat de Mihaiu Sturza, regretatul paroh al Șepreușului, — — tata iubitului nostru medic Dr. Mariu Sturza, cu care atâtea speranțe s'au înmormântat când a trecut la cele eterne în floarea vieții. Intre colaboratori se ivește și Ioan Slaviciu, atras de prietenia contemporanilor săi clerici în institutul clerical din Arad.

În Nr. 19 apărut la 1 Octomvrie 1871 se anunță, că Mihaiu Sturza absolvând cursul al III-lea se îndepărtează, și din încredințarea superiorității școlare este înlocuit ca redactor de Vincențiu Mangra carele atunci intrase în c. III teologic. În Nr. 23 din 1 Decemvrie 1871 se jeluește V. Mangra în primul articol, că ar fi întimpinat greutatea din părți cari trebuia să sprijinească foaia. Dar noi „în cursul progresului către scop nu ne-am împedecat și astăzi am ajuns acel moment plăcut când Sperantia noastră e realizată și interesele diecezei vor fi mai bine reprezentate prin aparerea noului organ oficios, despre care până acum numai atâta știm, că va apărea dela anul nou. Noi însă ne declarăm — zice mai departe redacția, — că dacă s'ar ivi unele păreri contrare, care ar ținti paralizarea intențiunii Ilustrității Sale (episc. Proc. Ivacicovicu. Red.) în privința noului organ și a decisului Ven. sinod eparhial: edarea Sperantieii o vom continua cu orice preț până când întreprinderea noastră va fi spriginită de simpatia și îmbrățișarea publicului român“. În Nr. 24 mai anunță nouă invitare de pernumerațiune. În acest număr aflăm circularul arhiepiscopului și metropolitului Andreiu, de sub Nr. pres. 337 et. 1871 „Preacinstiților Părinți protopopi și administratori protopopești din arhidieceză“. În acest circular marele arhieru zice: „după-ce m'am convins că foaia aceasta, „Sperantia“, cuprinde și lățește cunoștințe temeinice, de care clerul și cărturarii noștri pot învăța științele lor bisericești și școlare și cele istorice ale desvoltării Bisericeii noastre, celei mult certate, care astăzi se bucură de o pozițiune de tignită și face inaintare în vieța sa înlăuntru și în afară; și în fine după ce văd, cu bucurie, că amintita foaie „Sperantia“ inaintează pe terenul bisericesc unimea duhului întru legătura păcii și a bunei conțelegeri: pentru aceea vin a trage atențiunea Preacinstiilor voastre la acest jurnal bisericesc, și a vi-l recomandă cu aceea, că aceasta hârtie arhierescă se o comunicați întregului cler, ca să țină foaia aceasta și să facă ca și cărturarii

și învățătorii noștri să se pernumere la ia. Sibiiu 1 Decemvrie 1871 et. Andreiu m. p.

Și ca să incurajeze și direct pe tinerii muncitori în agrul literaturii bisericești, adresează consisturului arădan următoarea scrisoare.

Nr. 337/pres.

Preavenerabil Consistor al Eparhiei aradan.

Ca un semn mic de complăcerea mea către redacțiunea „Sperantia“ și către corespondenții ei Ioan Damsia paroh și asesor și Vincențiu Mangra, trimit aici alăturatele cărți cu rugarea ca venerat acelaș se binevoiască a le predă numiților domni din partea mea prin secretarul consistorial. Sibiiu, 22 Noemvrie 1871. Andreiu m. p. arhiepiscop și metropolit.

Precum a văzut Gheorghe Barițiu din departare, așa a văzut și Marele Andreiu din Sibiiu, că aici în Arad sau aprins luminile culturii creștinești într'o modestă școală, care nici casă proprie nu avea ci-și mută cortul dintr'o casă închiriată în alta. Și aici se manifestă mărimea lui Șaguna, care îmbrățișează la sânul său părintesc pe toți cei ce intră în agrul Domnului. Și minunată coincidență, că el îl descopere mai nainte din mare îndepărtare pe urmașul său de astăzi în scaunul metropolitan, și-l încuragează.

Tot în acest Nr. rectifică știrea lansată în Nrul precedent că dela anul nou va apărea un organ oficios pentru dieceza Aradului și zice, că „Cauza luându-se la desbatere în ședința consistorului plenar arădan din 13 Decemvrie se aleasă numai o comisiune stătătoare din domnii: Vincențiu Babeșiu, Ion P. Desseanu și Ioan Goldișiu, cari se formuleze un elaborat în această privință și acela în ședința consistorului plenar din 1872 să-l prezenteze spre aprobare“. „Sperantia“ mai apare apoi și în anul 1871 jumătate de an anume 14 numere tot sub redactarea lui Vincențiu Mangra urmează apoi oficioasa „Lumina“

Așa s'a oprit avântul tinerimei încoronat de recunoștința celor mai competenți bărbați ai vremurilor de atunci: Gheorghe Barițiu și marele arhiepiscop și metropolit Andreiu bar. de Șaguna.

Va rămânea veșnic o pagină frumoasă în istoria institutului nostru teologic acești doi ani de activitate literară a tinerimei clericale. Fără titluri academice, cea mai mare parte crescuți în gimnaziile streine, băeții aceștia sunt creațiunea institutului nostru, lumini din lumina lui Dimitrie Țichindeal și Patriciu Popescul.

Cuvine-se lor hirotonire în istoria literaturii noastre bisericești.

* * *

Sinodul eparhial din 1872 decide editarea unui organ oficios diecezan pe baza unui program stabilit de însuși sinod. Numele organului este „Lumina” și apare la 1/13 August 1872 ca „Fóia bisericeasca, scolastica, literaria și economica. Organu oficiale alu eparhiei romane gr. or. aradane”. Apare de două ori pe săptămână anume Duminica și Joia, sub redactarea asesorului referent școlar Georgiu Popa.

Programul sinodal este publicat în loc de introducere în Nrul 1 al „Luminii” cum să și cuvine unei foi oficiale. El stă din 14 §§-i și normează atât cuprinsul cât și partea administrativă, un adevărat „dienst reglement” sinodal. Gheorghe Popa o duce cu oficioasa până la 6/18 Maiu 1873, când anunță în Nrul 23, că la cererea dsale motivată de greutatea postului ce-l ocupă, consistoriul plenar l-a dispensat dela redactare și a înstituit de nou redactor pe profesorul Iosif Goldișiu. Acesta promite de introducere, că va rămâne în sfera prescrișă de programa oficioasă și nu-și va pierde timpul cu fraze multe și a umple coloanele acestei foi cu dispute frivole, ci dimpotrivă va pune pont pe „elaborate și discursiuni de valoare în sfera literaturii bisericești, precum și asupra drepturilor organizațiunei și administrațiunei bisericești școlare”.

Intraceste se face schimbare și în scaunul episcopesc. Episcopul Procopiu Ivacicovicu este ales de arhiepiscop și metropolit la Sibiiu iar la Arad îi urmează ca episcop Miron Romanul. Iosif Goldiș „din cauza multelor sale afaceri personale”, se retrage dela foaie, iar noul episcop Miron numește pe Vincențiu Mangra de redactor și Nrul 11 din 21 Februarie (5 Martie) 1874 îl scoate deja noul redactor Vincențiu Mangra. „Sunt două puncte ce-mi măresc sarcina -- zice noul redactor — întâiu programul foaiei și al doilea, opiniunea publică”. Promite că se va acomoda programului și se va nizu se satisfacă publicul cetitor prin studiu continu.

Urmează iarăși schimbare în scaunul episcopesc, episcopul Aradului Miron este ales de arhiepiscop și metropolit în Sibiiu, iar locul lui îl ocupă Ioan Mețianu, carele se instalează la Duminica Tomi din anul 1875 și acelaș sinod „din motive grave materiale” stinge „Lumina” în 29 Iunie (11 Iulie) 1875 când apare ultimul număr al „Luminei”.

* * *

După o pauză de un an și jumătate, anume la anul 1877 apare „Biserica și Școala”. „Fóia bisericeasca, scolastica, literaria, și economica”, care ese odată în săptămână: Duminica. Prețul abonamentului e 5 fl. la an. Primul Nr. apare în 30 Ianuarie (11 Februarie). Primul ei redactor este Vincențiu Mangra dela carele își primește și numele și noul program, adecă întregă ființa ce s-a proiectat și pe pânzele oficialității.

În cuvântul cătră public zice redactorul V. Mangra:

Biserica și Școala! „*in hoc signo vinces*” ! Spune apoi, că ce e menirea biserice și a școalei și ce datorie avem „să formăm poporul, să-i inspirăm constiința de sine, să-i perfecționăm mintea, să-i nobilităm inima și să-i asigurăm o pozițiune mai bună, un viitor mai fericit!”

„Am fi dorit — zice mai departe redacțiunea — și ne-am bucură din inimă dacă inițiativa în aceasta acțiune ar fi luat-o alții cu mai multă esperiență, și mai multă deprindere pe terenul social-bisericesc, și școlar; dar dacă n’au făcut-o, datoria noastră este se o facem noi, după ale noastre puteri, și iată noi nu pregetăm a-o face prin fondarea și edarea prezentei foi eclesiastice și scolastice: „Biserica și Școala”. Pe baza acestor principii își formează apoi însuși programul, care îmbrățișează toată viața noastră bisericească, școlară literară și economică.

Foaia e escelent redactată și îmbrățișată de public. În învitarea de pernumeratiune pe anul 1878 redacțiunea este în poziția de a scrie: „Incuragiați de spriginul moral și material cu care publicul a binevoit se îmbrățișeze întreprinderea noastră, noi vom lucră și mai departe pentru cele două mari instituțiuni din viață, pentru biserică și școală”. Vincențiu Mangra redactează „Biserica și Școala” până la sfârșitul anului 1878, când anunță că „cu începere dela anul nou — adecă 1879 — redacțiunea foaiei „Biserica și Școala” o va primi colegul sem. profesorul Aron Hamsea”.

Atât „Sperantia” cât „Lumina” și „Biserica și Școala” lui Mangra apar în tipografia lui Stefan Gyulai din Arad. Episcopul Ioan Mețianu înființează însă tipografia diecezană din Arad, și cu 1 Ianuarie 1879 „Biserica și Școala” apare în editura tipografiei diecezane, cu noul redactor Aron Hamsea, carele încă în decursul anului 1879 primește în călugărie numele de Augustin. Augustin Hamsea redactează „Biserica și Școala” până la 31 Ianuarie (12 Februarie) 1882 anume 5 numeri, în Nr. 6 apare „Biserica și Școala” girată iarăși de profesorul Mangra carele și-a primit în călugărie numele

de Vasile. Anume: profesorul Augustin Hamsea devenind ales de asesor referent bisericesc în consistor și în aceasta calitate prea ocupat de agendele administrației nu poate prevedea și redacțiunea foii, precum se zice în anunțul redacției.

În anul 1883 apare „Biserica și Școala” scrisă cu ortografia academiei române, dar a trebuit încurând să o părăsească, căci episcopului și consistoriului nu-i trebuia ortografia academiei române, și s-a dat lozinca, că profesorul așa trebuie să scrie cum îi poruncește acela care-l plătește. Spiritul acesta este eternizat în notele cu cari a tipărit în foaie circularele consistoriale în Nr. 24, 30 și 31 din 1883. Așa s'a întâmplat de prof. V. Mangra a trebuit să părăsească de nou foaia. Stărilor sale sufletești le dă expresie în articolul „Steaua noastră conducătoare” din Nr. 58/1883 cu care și-a luat adio dela foaie, spre a face loc iarăși asesorului consistorial Augustin Hamsea. Dela 1884 până la anul 1899 redactează „Biserica și Școala” neîntrerupt Augustin Hamsea.

În anul 1899 este ales de episcop Iosif Goldiș, odinioară și el fost a redactor al „Luminei” carele încredințează redactare a „Bisericeii și Școalei” întemeietorului ei Vasile Mangra. Sinodul eparhial din anul 1900 însă îl alege pe V. Mangra de vicar episcopesc în Oradea mare, de unde mai redactează foaia până la sfârșitul anului când își cere absolvarea și în locul lui este însărcinat cu redactarea scrisorilor, care dela 1 Ianuarie 1901 o redactează neîntrerupt până în ziua de astăzi.

* * *

Dela cei 4 clerici, cari cu 47 ani mai înainte au intrat ca voluntari în armata spirituală a diecezei noastre, suntem acolo că într'un singur număr ni se înșiră falanga de voluntari cari decorează coloanele „Bisericeii și Școalei” de astăzi, toți meșteri mari ai condeiului. Voluntari sunt și aceștia, deoarece din 800 Cor retribuțiune redacțională nu se pot honoră atâtea distinse condeie. Publicul însă a rămas același, nepăsător, cum a fost cu 46 ani mai înainte când a lăsat să sucumbă prima oară „Speranția” și cum e pretutindenea publicul rămânesc, bunăoară cazul „Revistei teologice” din Sibiu.

Asesorul referent școlar Dr. Gheorghe Ciuhandu și-a luat odată osteneala se facă statistica cetirei de carte a învățătorilor din districtul consistorului arădan, unde credeam

că avem pe cei mai aproape de isvorul cărților și a ajuns la următorul rezultat:

În anul 1909, din 392 învățători 19.6% n'au bibliotecă de fel; 32.4% au cărți dar n'au scrieri pedagogice; 34.4% au cărți eventual și pedagogice, dar n'au reviste pedagogice; 15.8% au cărți dar n'au scrieri pedagogice. E de însemnat, că aici sunt luați și acei învățători, cari au d'abia numai câteva cărți chiar de nu ar fi ele pedagogice. Scrierile pedagogice, ce le au, sunt aproape exclusiv numai manualele de școală. Tot în acel an cetesc învățătorii următoarele reviste pedagogice:

1. „Cultura”	1 cetitor
2. „Foaia școlastică”	1 „
3. „Pedagogia experimentală”	4 „
4. „Organul Reuniunii învățătoresți” 189	„
5. „Revista generală a învățământului”	3 „
6. „Vatra Școlară”	91 cetitori*
	de tot . 289 cetitori

din 392 învățători.

S'au mai cetit „Néptanitok lapja”, „Hunyad”, „Nemzeti iskola” și „Népoktatás”.

Dacă tabloul acesta s'ar completa cu statistica lecturii preoției și intelectualilor de mir, ne-am cunoaște pe deplin goliciunile și ne-am spăria noi înșine de noi. Numai la țărani am afla mângăere, căci în acest strat întradevăr am afla în 47 de ani un sporiu mare de cetitori.

Meritul acestui progres între popor este al „Tribunei” din Arad și al „Libertății” din Orăștie. Cari au avut darul de a îndulci poporul cu cartea.

Subscrisul a avut ocaziunea a vedea la „Tribuna” câtă abnegațiune și jertfe a trebuit să se aducă până la câștigarea cetitorilor căci numai prima miie de cetitori e grea, celelalte mii vin dela sine. Pe drumul acesta deschis au intrat mai apoi și alții, acum e vorba de spiritul religios-moral al popularizării, ca curentul să rămână râul apei vii. Pentru popularizarea cunoștințelor religioase și morale, — râul apei vii — însă nu s'a adus jertfă, de aceea am rămas noi cu glasul celui ce strigă în pustie și vom rămâne cu zecile de meșteri mari ai condeiului, până când nu se va lucra la cultivarea cetitorilor.

Se fac atâtea fundațiuni pentru toți și pentru toate, numai la popularizarea științelor

* După seria abonațiilor dată de Dr. Șpan, însă numai circa 38 cetitori.

religioase-morale nu se gândește nimeni. Încercasem odată să înduplec pe un fondator să lase o parte din testarea sa pentru tipărirea cărților de popularizare. Omul meu stete suprins de ideea care o aflase frumoasă, dar îi părea ceva neobicinuit ce nu mai făcuse altul și încercarea rămâne fără rezultat. Ian încercați și D-voastră la mai culți decât țărânul meu, să vedeți dacă vă va merge mai bine?

Da, stipendiile ne-au dat scriitori, dar de cetitori nu ne-am îngrițit; și până când cartea nu va deveni o necesitate sufletească a obștei, nici o întreprindere literară nu va succede. Pe lângă fie-care fundațiune de studiu ar trebui să existe și o fundațiune pentru popularizarea acestui studiu. Atunci n'ar rămâneă pas-torul științei fără turmă.

Pe lângă aceasta este iminentă, un categoric imperativ, organizarea seminarelor noastre, slavă Domnului luată deja în programul I. P. S. D. metropolit Vasilie Mangra, ca să se facă o renoire sufletească a viitoarei preoțimi.

Când vom avea toate aceste condițiuni de propagandă pentru cultura creștinească, atunci vom avea nu numai „conlucrătorii lui Dumnezeu“, sriitorii, ci și cetitori, „țarina lui Dumnezeu“, cum numește sf. apostol Pavel, sufletul credincioșilor.

Ce a fost dar „Biserica și Școala“ patru-zeci de ani? Isvor de apă viie pentru sufletele setoase de adevăr și dreptate; cartea deschisă a istoriei culturale contemporane; tribuna discuțiunilor publice asupra așezămintelor noastre bisericești și școlare; rîu de îndrumări pentru cei ce cercă adevărul și dreptatea. N'a fost bărbat mai de seamă în eparhie carele să nu-și fi spus cuvântul în coloanele acestei reviste, să nu treacă prin oțelirea luptei contra întunerecului.

Aceasta este convingerea noastră pentru trecut, dar nădejdea noastră ne promite și mai mult pentru viitor. Cine este încunjurat de atâția colaboratori tineri și se simte transpus în sufletul zilei de mîne, nu simte bătrânețe, din contră el rămâne un veșnic tiner cum doresc eu să rămână „Biserica și Școala“, cu, ori fără de mine.

Iosif II și școalele românești din comitatul Aradului.

De Dr. Ioan Lupaș protopresbiter.

În timpul scurtei domnii a lui Iosif al II-lea Români din Transilvania și Ungaria au făcut însemnați pași de progres pe toate terenele vieții publice, dar mai ales în privința vieții culturale. Revoluția lui Horia a desvilit o stare de lucruri, care nu mai putea fi tolerată: o înapoiere culturală atât de dureroasă, încât un stăpânitor milostiv și doritor de lumină, cum era Iosif II, nu putea să rămână indiferent, ci trebuia se caute mijloacele necesare spre a ridica pe supușii săi din robia întunerecului și a umilinței. Astfel ca urmare imediată a năbușirii acestei revoluțiuni se ivește tendința salutară de a înființa școale în părțile locuite de Români și de a pregăti preoții și învățătorii acestora în mod mai corespunzător. În timpul lui Iosif II începe directorul școalelor neunite din Ardeal Dimitrie Eustatievici să țină în Sibiu cursuri de pregătire pedagogică cu viitorii dascăli. Tot de atunci datează planurile pentru înființarea seminariilor teologice. Aceeaș solitudine părintească o manifestă Iosif și față de cauza școlară a Românilor din părțile bănățene și aradane.

Comisiunea aulică de studii, în legătură cu re-scriptul din 18 Octomvrie 1786, ia următoarele dispoziții pentru generalizarea învățământului și a instrucției populare între Români:

1. Să se sporească numărul școalelor românești neunite. Unde comunele sunt prea sărace și nu pot înființa școală proprie, să se întovărășească mai multe și să înființeze școală districtuală.
2. Pentru leafa învățătorului să se încheie contract formal cu comuna, în prezența unui funcționar din partea comitatului. 2/3 din leafa învățătorului se poate plăti în naturalii, iar restul trebuie să i-se plătească în bani. Dintre cantori să nu poată fi aplicați în viitor ca învățători decât ceice și-au însușit metoda normală de instrucție. (Normallehrt).
3. Pentru zidirea școalei să fie îndatorați a contribui cu material și bani proprietarii de pământ, iar sătenii să contrebue cu munca și cărăușia.
4. Numai oameni cu examen în regulă și cari cunosc limba germană, pot funcționa ca învățători. Să fie premiați anual câte 3 inși dintre elevii români cei buni dela câte o școală capitală, ca să poată fi înduplecați a îmbrățișa cariera învățătorească.
5. Să se poarte evidența tuturor copiilor obligați a cerceta școala, atât a băeților, cât și a fetitelor.
6. Să se desrădăcineze obiceiul de a trimite copii cu vitele la pășune în timpul, când ar trebui să cerceteze școala.
7. Să li-se dea copiilor cărți de școală în mod gratuit.
8. Să se împiedece obiceiul rău de a se moșten funcția dascălească din tată în fiu, cum se întâmplă cu cea preoțească; de aceea nici un învățător să nu fie aplicat în satul său natal.
9. Cu prilejul cununii preoții să laude în public pe ceice au cercetat școala regulat; fără atestat

școlar niminea să nu poată ajunge primar sau jurat al satului. Bătrâni satului, preoții și mai ales protopopii să cerceteze mai des școala și să îndemne tinerimea la învățătură. Ceice se disting trebuiesc lăudați în public și premiați.

10. Să ne arate, în cari locuri există școale românești neunite triviale sau normale, ce lefuri au învățătorii și de unde le primesc.

Aceste dispoziții le împărtășește comisiunea aulică de studii prin actul său 4 Iulie 1788 forurilor subalterne de inspecție școlară.

În 26 Martie 1789 președintele cancelariei aulice ungare, contele Carol Zichy, împreună cu secretariul bar. Iosif Podmaniczky, înaintează monarhului spre aprobare contractele următoarelor 48 de comune din comitatul Aradului pentru înființarea școalelor românești neunite: 1. Dud, 2. Târnova, 3. Tauț, 4. Drauf, 5. Nadăș, 6. Măderat, 7. Musca, 8. Curtacheriu, 9. Chirechiu, 10. Pâncota veche, 11. Agraș, 12. Felminiș, 13. Luguzeu, 14. Cuied, 15. Gurba, 16. Sicula, 17. Boroșineu, 18. Mănierău, 19. Aldeș, 20. Bogsig, 21. Zărând, 22. Sinitea, 23. Otlaca, 24. Siclău, 25. Pîlul mare, 26. Giula-Vârșand, 27. Cintei, 28. Nădab, 29. Miniș, 30. Cuvin, 31. Radna, 32. Covăsint, 33. Micălaca, 34. Talpoș, 35. Mișca, 36. Cërmei, 37. Sepreuş, 38. Apateu, 39. Iosaș, 40. Boros-Sebeș, 41. Dezna, 42. Dieci, 43. Soboteli, 44. Sâmlac, 45. Păuliș, 46. Buteni, 48. Bontești și 48. Almaș.

Totodată observă cancelarul, că școalele centrale (districtuale) nu sunt potrivite, deoarece copii nu le pot cerceta din cauza frigului și a lipsei de îmbrăcăminte. Insistă deci pentru înființarea școalelor comunale, cari sunt mai curăspunzătoare împrejurărilor.

Iosif II aprobă toate contractele și încuviințează plățirea sumei de 272 fl. ca ajutor din vistieria statului. Prin rescriptul său din 6 Maiu 1789 nr. 5260 îndrumă consiliul locotenențial din Ungaria, să privegheze, ca punctele contractelor să fie observate întocmai și considerând că *educația tineretului român este una dintre cele mai importante și mai urgente afaceri de stat*, să grijască în mod deosebit, ca școalele să se deschidă cât mai curând și până când vor fi isprăvite edificiile școlare în ordine, instrucția să fie împărtășită, unde e posibil, în case închiriate.*)

Tot atunci cere, ca administratorul din Oradea-mare să fie muștrat fiindcă nu a dat atențiune cuvenită cauzei școlare a Românilor neuniți. Iar în viitor de câteori va observa consiliul locotenențial neglijență, din parte vre-unui organ subaltern al său, întru promovarea acestei cauze recomandate cu atâta stăruință de Majestatea Sa („în Beförderung dieses von Seiner Majestät so nachdrücklich empfohlenden Gegenstandes“...), să nu întârzie a muștra și pedepsi, din propria sa inițiativă.

Dacă Iosif II nu s'ar fi pogorit atât de curând în mormânt dinpreună cu o bună parte a concepțiilor

*) „Die K. Statthalterey hat nun für die gewöhnliche Vormerkung der Kontrakte und dann in jeder Rücksicht, dass die Bildung der wallachischen Jugend in der wichtigsten und dringendsten Geschäfte für den Staat ist, noch besonders zu sorgen, dass die Eröffnung der Schulen ehestens geschehe, und inzwischen bis ordentliche Schulhäuser zu Stande kommen, und inzwischen bei ordentliche Schulhäuser zu Stande kommen, der Unterricht, wo es möglich ist, auch in gemieteten Häusern erteilt werde.“

sale luminate și progresiste, cauza școlară a Românilor ar fi luat încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea un avânt mai puternic. Tâmpirea, ce se remarcă în următoarele două decenii, se explică prin faptul că nu s'a mai găsit cine să mărturisească cu atâta convingere, adevărul spus de Iosif II, că educația tineretului român este una dintre cele mai importante și mai urgente probleme ale statului.

Doi ani de luptă pentru biserica ortodoxă în districtul Hălmagiului (1752—1754).

De Dr. Silviu Dragomir, prof.

În luptele uriașe, cari s'au dat pentru credința bisericeii noastre, dealungul secolului XVIII, și-a luat o bună parte de glorie și episcopia Aradului. Frământări religioase tulburau neconținut părțile bihorene, unde Românii se apărau cu un eroism admirabil împotriva catolicismului năvălitor. Dar abia se potoliră valurile luptei, ce se desfășură aici, când vlădiciei din Arad trebuiră să-și ațintească ochii la valea Hălmagiului, un vechiu petec de pământ locuit de Români, unde își întinse mrejea sa ademenitoare propaganda catolică. Hălmagiul eră situat politicește între două hotară, unul al Ungariei, iar celalalt al principatului transilvănean. Tocmai în această vreme fu scos din cadrele regatului ungar anexându-se, Transilvaniei, un fapt, care, după părerea guvernului de atunci, trebuia să producă o schimbare și în ținuta religioasă a populațiunii din ținutul acela.

Propaganda catolică din Ardeal se năzuia, din răsputeri, să atragă în sfera de înrăurire districtul Hălmagiului, spre a înduplecă și pe Românii de aici să îmbrățișeze unirea. Forurile politice din Ardeal și cercurile conducătoare ai Curții din Viena sprijineau cu mult interes această operă religioasă, ale cărei temelii, în Ardeal, se clătinau binișor. Cucerirea Hălmagiului însemnă pentru unire o nouă isbândă, dar și menținerea neștirbită și confirmarea ficțiunii, pe care o susțineau aceste cercuri, când spunea, că toți Românii din Transilvania au primit unirea și că deci, în acest mare principat, nu mai există nici o biserică ortodoxă românească.

De altă parte Românii din acest ținut, cari s'au născut și crescut sub aripele bisericeii răsăritene, opuneau cea mai hotărâtă rezistență propagandei catolice. Episcopii sârbești din Arad dăseră un însemnat ajutor strămoșilor noștri, ca să scape de dragostea silită a catolicilor, iar mitropolitul din Carloviț își puse în cumpănă toată înrăurirea sa, ca să paralizaze acțiunea uniților în districtul Hălmagiului. Lupta se termină, astfel, cu învingerea noastră, cea dintâiu învingere mare, ce o câștigă poporul românesc din Ardeal asupra politiceii oficiale și a propagandei unioniste. Un dezastru adevărat suferiră uniții în Hălmagiu, ceace dete Românilor din Ardeal noi nădejdi, că vor birui și ei încurând, restabilind vechea ierarhie ortodoxă.

Cea dintâiu încercare de a-și estinde stăpânirea și peste Românii din ținutul Hălmagiului, a făcut-o episcopul unit Ioan Pataki, care a fost impus de guvern, cu forța, în fruntea bisericeii unite din Transilvania. Petrecând în Viena, el a înaintat, în anul 1722,

un memoriu regelui Carol III, în care cerea să i-se recunoască jurisdicția și peste bisericile românești din Maramurăș și din părțile Aradului, ba pretindea să se pună sub atârnarea sa și districtele și preoții românești din bănatul timișan, din Caransebeș și din Lugoj, motivând, că toți aceștia ar cere cu insistență să fie supuși unui episcop unit, ca să scape de vexațiunile tiranice ale episcopului (sic) Moise Petrovici. Episcopul Patachi relevă și faptul, că ar fi bine ca guvernul din Viena să întemeieze o episcopie unită și în Oltenia, care eră atunci în stăpânirea Austriei, pentru ca și locuitorii acestei țărișoare să îmbrățișeze cu timpul „sfânta unire“.¹⁾

Cancelaria aulică transilvană află propunerea din urmă a episcopului unit de foarte cuminte, crezând că ar trebui primită și numai din considerații politice. Dacă locuitorii Olteniei ar primi unirea, atunci după părerea Cancelariei, ar slăbi tot mai mult alipirea lor neclintită față de voevodul Munteniei și de patriarhul constantinopolitan și, astfel, țara aceea s'ar putea legă mai strâns, cu ajutorul unirei, de casa Habsburgilor.²⁾

Aflând de primejdia aceasta, mitropolitul sârbesc Moise Petrovici, a înaintat îndată o petiție către Cancelaria Aulică a Transilvaniei, în care cerea să i se confirme jurisdicția peste comitatul Aradului și peste districtul Ienopolei, provocându-se la privilegiile națiunii sârbești. I-se răspunse însă, că aceasta nu s'a făcut nici până acum și nu se va face nici în viitor, deoarece districtele amintite se țin de jurisdicția episcopului unit din Ardeal, care a hirotonit pe cei mai mulți preoți de aici.³⁾

Chestiunea aceasta ajunsese, după pertractări mai îndelungate, să formeze obiect de discuție și la consiliul de războiu al Curții din Viena. Aici se stabilă principiul, că ținuturile din Ungaria, cari sunt cunoscute sub numele de „partium“, atârnă întru toate, în afară de afacerile militare, de guvernul Transilvaniei și deci orice beneficiu s'ar conferi aici, fie bisericesc, fie secular, urmează să se publice prin cancelaria transilvăneană. E adevărat, că numirea episcopului Patachi a fost publicată întru toate conform uzului, dar de numele altui episcop de rital grecesc nici pomenire nu s'a făcut la cancelaria aulică. Totuș, în fine, recunoaște și consiliul de războiu, că episcopului Ioanichie Martinovici,⁴⁾ predecesorul episcopului actual din Arad, care eră Sofronie Ravanicianin (1722—1726) — i s'a admis jurisdicția bisericească și asupra Hălmagiului, deoarece eră privit ca unit cu biserica catolică. Astfel fiind chestiunea jurisdicției bisericești asupra Hălmagiului controversată, trebuie să se pronunțe și conferența ministerială, după ce se va fi stabilit numărul exact al celor, cari vreau să atârne de episcopul Patachi și apoi să se facă propunere Maj. Sale, pentru a aduce o hotărâre prealaltă.⁵⁾

¹⁾ Arhiva regnicolară din Budapesta, între actele Cancelariei Aulice Transilvănene Nr. 80 din 1723 și 34 din 1732.

²⁾ Ibidem, Nr. 80 din 1732.

³⁾ Aceleași acte.

⁴⁾ De fapt acest episcop a îmbrățișat unirea, dar mitropolitul Vichentie Popovici l-a făcut să renunțe la scaunul episcopesc și să se lapede de unire, astfel că el a murit ortodox. Vezi despre el în Arhiv za istoriju srpske pravoslavne karlovacke mitropolije, god. I. p. 3.

⁵⁾ Biblioteca Bruckenthal din Sibiu, între actele consilierului Rosenfeld, sub titlul de Walachische Union la anul 1722. Rosenfeld schițează și cuprinsul actelor date mai sus.

Din discuțiile aceste se vede clar tendința cercurilor oficiale de-a smulge pe Români din districtul Hălmagiului de sub jurisdicțiunea episcopului din Arad și a-i îndrumă sub ascultarea episcopului unit din Ardeal, care avea să-i facă pe toți uniți. De data aceasta însă planul lor nu izbuti, fiindcă mitropolitul sârbesc reprezintă, în vremile tulburi de atunci, o putere așa de mare, încât nu fu cu putință de a o înfrânge, iar episcopul Pataki muri încurând (1727) și cu el se curmă politica de expansiune a bisericei unite.

Dieta Transilvaniei decretă de lege, în anul 1733, hotărârea regelui Carol III, în înțelesul căreia din comitatul Zarandului avea să se țină de principatul ardelean numai o parte, districtul Hălmagiului, pe când jumătatea cealaltă se adaugă definitiv la regatul Ungariei. Astfel ajunse ținutul acesta în apropierea nemijtocită a bisericei unite din Transilvania, care încercă să-l cucerească pentru sine, îndată ce i se dete prilej potrivit.

Ni s'a păstrat, cu privire la stările din Hălmagiu, un interesant memoriu, pe care l-a adresat mitropolitul din Carloviț, în septembrie 1747, către regina Maria Terezia. O profundă durere îl cuprinde pe el și toată națiunea sa, observând zi de zi, că rezoluțiile cele mai solemne ale reginei se calcă în picioare, în chipul cel mai brutal, și de cei mai neînsemnați oficiali comitatensi. De aceea găsește de cuviință a alătură la memoriul său privilegiile confirmate de Maj. Sa, din cari se vede, că episcopii din Arad au avut totdeauna jurisdicțiune peste districtul Hălmagiului, fără să fie conturbați de nimeni. După ce însă cu câțiva ani înainte districtul amintit a fost încorporat la principatul Transilvaniei, episcopul din Arad a plecat să viziteze și părțile Hălmagiului, pentru ca să supravegheze clerul și să grijească de păstoria credincioșilor. Vicecomitele din Zarand însă l-a oprit, motivând, că anexându-se acest district comitatului său, jurisdicțiunea episcopului din Arad ar fi încetat aici. Spre a-l aduce la drumul drept, episcopul i-a arătat privilegiile întărite nu de mult de către regina Maria Terezia, cari au fost comunicate și guvernului din Ardeal, apoi s'a legitimat cu diploma sa de numire și l-a rugat să nu-l oprească în exercițiul religiunii sale. Vicecomitele însă nu a învrednicit de atenție nici rezoluția prealaltă și nici rugarea episcopului, astfel că acesta se întoarce acasă fără să fi putut isprăvi ceva. Mitropolitul s'a plâns pentru încălcarea drepturilor sale deputațiunei aulice, care stă sub presidul contelui Kollovrat, dela care însă numai după îndelungate solicitări i s'a răspuns, că vor înainta raport, în cauza aceasta, Majestății Sale. Înălăturând deci presupunerea, că regina nu ar vrea să îndeplinească rezoluțiile prealalte, cari le ia și întemeiându-se pe faptul, că întreg districtul Hălmagiului e locuit de neuniți, ale căror prestațiuni corporale și bănești spre folosul public și privat, i-se vin bine și comitatului, exprimă părerea, că însași echitatea reclamă, să nu li-se jignească nici drepturile lor bisericești, cari li s'au acordat în virtutea privilegiilor⁶⁾.

Memoriul acesta ne dovedește, că cercurile din Viena au revenit la ideile, pe cari și-le formulară deja cu prilejul intervențiunei lui Pataki, căci, de si-

⁶⁾ Arhiva mitropolitană din Carloviț, în concept, sub Nr. 159 din 1747.

gur, numai la un îndemn de sus a îndrăznit vicecomitele Paul Hollaky să scoată din ținutul Hălmașiului pe episcopul Isaia Antonovici. Politica religioasă, de catolicizare cu forța, au urmărit-o cercurile aceste cu o consecvență îndărătnică, mai ales față de poporul românesc și nu acum s'a întâmplat întâia oară, că au încercat din nou să cucerească un teritor, la care, cu un sfert de veac înainte, propaganda catolică fu silită a renunța.

(Va urmă).

Poezia poporală și școala.

(Un apel).

De: V. Stanciu, dir.

Războiul a adus mari schimbări și în viața sufletească a oamenilor. Multe păreri le-a modificat și mai multe le-a smuls din temelie și le-a înlocuit cu altele. El nu zdrobește numai tranșeele și roatele tunurilor, ci tot cu atâta putere nimicește tot ce în trecut eră reverie, liniște dulceagă, poezie și versuri. Și — cât privește viitorul — se vor adevăra vorbele lui Shakespeare: „Chiar dacă lumea tinerilor va continua o viață asemănătoare cu aceia pe care am trăit-o noi, noi nu vom mai trăi-o nici odată, căci timpul schimbă toate și vorbele și oamenii“.

Poeziile populare sunt supuse și ele schimbărilor continue. Cum se schimbă părerile și fața lumii, așa se schimbă și ele. În scheletul conservator al metrului rămân cuvinte, întorsături drăguțe și sentimente, pe cari nu le poate nimici vremea distructivă, dar cu vremea sufer și ele atâtea schimbări, încât nu mai au nici aroma, nici frumusețea, nici poezia de mai înainte.

...Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier.

Pier cântecele vechi, și cu ele poezia zilei de ieri și nu avem altă scuză, decât că timpul schimbă toate și vorbele și oamenii.

Și nu ar trebui să fie așa. Cine vrea să conducă, să direcționeze și să crească sufletul poporului, așadar toți cei ce stau în serviciul bisericii și al școlii, ar trebui să cunoască acest suflet în toate manifestările lui și în toată sinceritatea lui. Nicăiri nu iese această sinceritate mai bine la iveală decât în poezia poporală, și cu toate acestea școala și biserica nu a cercat nici odată să pună în serviciul său această comoară nesecată de bogăție și frumuseți: poezia poporală,

Avem atâtea cărți de școală, abecedare, cari s'au dat în sute de ediții, cărți de citire,

cari le-au urmat, și nu găsești în ele nici un vers popular. (Versurile în formă populară ale lui Eminescu nu le putem numi poezii populare). E ușor de explicat, că nemții și alte popoare, cari fac abecedare și cărți de citire bune, cărți cari servesc drept model și nouă, nu au nici o poezie populară în ele, căci ei nici nu au poezii populare; dar noi, cari le avem, săvârșim un mare păcat, când le alungăm din tot locul, unde după cuviință ar trebui să ocupe locul întâiu. Se poate oare descrie mai frumos Oceanul Atlantic decât cum îl găsim în multe poezii populare, în cari emigrații Americii descriu călătoriile lor pe bordul vapoarelor lui Missler. În aceste poezii marea e descrisă astfel, încât să o înțeleagă în același fel și cei de acasă. Și cu toate acestea, găsim oare un singur manual de geografie, sau o carte de citire, în care la descrieri să fie pus un singur vers popular de acest fel. Deși nu găsim o descriere mai frumoasă decât aceasta:

Și sub ceriul fără soare
Mișcă marea ca'n vâltoare
Armăsari*) cât casele.
Vai săraci vapoarele
Cum se leagă atunci
Parcă ar fi coji de nuci.
Și sub ceriul fără stele
Mii și mii de gânduri grele.
C'am lăsat pământ uscat
Pentru ăst viitor turbat
C'am lăsat tată și mamă
Pentru ape fără seamă.
Și sub ceriul fără lună
Toate vânturile s'adună,
Apele să biciuiască,
Și pe noi să ne oprească,
Nimeni să nu-l poată trage,
Și pe noi să ne înecă.

Plantațiunile nesfârșite din America sunt deasemeni descrise tot cu atâta măiestrie. Orașele și fabricile lumii nouă au și ele loc în poezia emigratului cu dor de casă. Dar acestea poezii nu au loc în manualele școlare, cari descriu mările, plantațiunile și fabricile Americii.

Manualele de istorie nu au nici un cuvânt despre Ienica Sibiencia și alți eroi ale căror isprăvuri le găsim cântate până și în colindele Crăciunului**). Descrierile vechilor lupte se pierd în câte o colecție, sau cea ce este și mai dureros, se pierd fără să fie colectate; și câte servicii ar face, dacă ar ajunge în cărțile de lectură și în manualele de istorie ale școlilor populare! Poeziile vechi, rămase până acum necolectate, ar trebui să le adunăm pînăcând impresiile noi, ce le dă evenimentele din urmă vieții poporului, nu le modifică sau chiar ni-

*) valuri.

**) And. Bârseanu: Cinzeci de colinde. XXVII.

micește cu totul. Dacă nu se vor colecta acum, vor dispărea cu totul, căci lupta descrisă prin versurile

Paloșul îmi răsucia
Și capul îi rețea

va trebui să facă loc poeziei de astăzi, când

Fușca țioă, tunul bate
Tot șrapnele și granate.
Și cum vin așa turbate
Pe mulți îi culcă pe spate.

Vai de mine ce-i pe-aici!
Plinu-i câmpul de voinici;
În tot șanțul patru-cinci.
Cad feciorii cu grămada
Cum cade iarna zăpada,

Ar fi și mai mare păcat, dacă am lăsa să dispară și acestea versuri neadunate, ca să fie utilizate mai târziu. Vor fi unele dintre ele mai puternice, mai frumoase, cari în baza legii selecționării se vor păstra și peste ani de zile trăiți în pace, dar cele mai multe, și poate cele mai frumoase vor dispărea cu totul. Astăzi ele se adună cu ușurință din scrisorile ce sosesc de pe câmpul de luptă. Să le avem numai odată adunate și publicate — cele ce se pot publica — și nu va întârzia nici studiarea și selecționarea lor. Poeziile acestea sunt prețioase contribuiri la cunoașterea sufletului pe care vrem să-l educăm și conducem după legile credinței mântuitoare. — Avem deci datorință să le colectăm. Dacă în trecut s'a dat uitării și pierzării, fiindcă nu s'au însemnat frumoase legende de ale Sfinților, din cari avem fragmente în unele colinde, dacă s'au pierdut frumoase figuri de eroi și odele lor, avem datorința ca să colectăm astăzi versurile simple și nemeșteșugite, ce isvoresc din inimile voinicilor noștri, căci nu mai este iertat să lăsăm viitorului numai fragmente din ceea ce sbuciumă sufletul poporului astăzi, și nu mai este iertat să lăsăm poezia populară neutilizată în școală.

Sinodul anului 1916 al diecezei Arad a hotărât ca să colecteze învățămintele războiului și să le utilizeze în folosul școlii. Ven. Consistor mi-a încredințat mie aceasta afacere, și așa fac apel la toți slujitorii bisericești, ai școlii și ai culturii naționale, să colecteze poeziile populare, să mi le trimită, să le putem publica în „Biblioteca Semănătorul“, ca împreună cu celelalte colecții de cântece din războiu, făcute din inițiativă privată, — spre cinstea colectanților — să fie puse mai târziu în folosul școlii, bisericești și cunoașterea sufletului a cărui luminare și întărire o servim cu toți.

O datorie uitată sau: Istoria diecezei Aradului.

Protopresbiter Dr. Gh. Ciuhandu.

Organul oficial al diecezei Aradului, care a pus în discuțiune atâtea chestiuni vitale pentru biserică și neam, a îmbrăcat haina bucuriei, ce i-o dă sărbătoarea, de a începe al cincilea deceniu din viața sa.

Se vor găsi, de sigur, alții mai potriviți pentru a scrie în coloanele organului iubitant. De aceea prin nepretențioasele mele rânduri, pe cari însă cu toate acestea le consider de actuale, mă mulțumesc să ridic la suprafață o chestiune, discutată de altfel și în acest organ, chestiune ce ni-se prezintă ca o datorie de prestigiu, până astăzi neimplinită, a diecezei Aradului: scrierea istoriei acestei eparhii.

La anul 1883 s'a sulevat și oficios chestiunea aceasta, în cel mai înalt corp reprezentativ al diecezei. Deputatul sinodal, parohul Mihai Sturza, un preot de sate dar cu multă înțelegere pentru rostul cărții, făcea propunerea, de a se institui o „omisiune istorică „diecezană“ cu scopul, ca să adune materialul trebuincios și să scrie istoria eparhiei. Sinodul eparhial, prin concluzul său Nr. 181 de atunci, încuviințează propunerea, iar Consistorul eparhial constituie comisiunea.

Lucrurile însă, așa se vede, chiar dela început nu s'au îndrumat bine. Înșuși organul diecezan, prin rostul redactorului său de atunci, actual I. P. S. Părinte Mitropolit, a ridicat cuvânt în contra felului, fără noroc, în care se urnia lucrul de sub întrebare.

Organul diecezan scria la 10/22 Iulie 1883, că planul, cum contemplase oficialitatea să se facă preparativele, „nu va fi realizabil... pe cât timp cercetările istorice vor fi oareși cumva revindicate competenței exclusive a administrațiunii diecezane. În asemenea afaceri trebuie câștigați oameni deprinși cu cercetările istorice, și mai cu seamă, fiind vorba de culegerea documentelor istorice relativ la biserică română, este neapărat de lipsă, ca în astfel de comisiune să fie barem o persoană, care cunoaște perfect limba slaveană. Și dacă asemenea persoane nu sunt în gremiul Consistorului, ele trebuie angajate de unde se vor afla.

„Noi însă — continuă organul diecezan — știm în Consistoriu doi membri academici, din cari numai unul e în comisiune, iar al doilea, care cunoaște bine arhivele din Pesta, Viena și Carloveț, fiind pe lângă aceasta și bun slavist, — nu e în comisiune. Afară de Consistoriu cunoaștem doi protopopi, zeloși cercetători ai monumentelor noastre istorice, amândoi buni slaveni, cari cu bun rezultat ar putea să împlinească însăreținerea Venerabilului Consistor în asemenea cercetări. Trebuie dar neapărat, ca Ven. Consistor să completeze comisiunea istorică astfel, încât ea să poată corăspunde marelui misiuni ce o așteaptă. În privința aceasta trebuie adus ori ce sacrificiu s'ar cere dela noi. A scrie istoria, nu e lucru ușor, mai cu seamă când documentele istorice lipsesc, ori că trebuie căutate prin biblioteci și arhivele vechi. De aceea Ven. Consistoriu, completând odată comisiunea istorică, va trebui să-i deie la dispozițiune toate mijloacele bănești necesare pentru a putea vizita arhivele din țară, cu deosebire arhivele din Pesta și Viena. Altfel toată afacerea va rămâne un piun desiderium“.

Astfel scriă organul diecezan la anul 1883, și a a trebuit să treacă un interval de *treizeci și cinci de ani*, în absolută neinteresare de această „ouderoasă chestiune de cu tură și de prestigiu a diecezei Aradului, până să ne convingem, că știința istorică nu se poate face prin „comisiuni“ de oameni ai administrației bisericești.

Astăzi, când iubilează, organul diecezan își ține de onoare și de-o elementară datorință, ca în sfeșnicul ce-i luminează coloanele iubilare, să așeze o *problemă culturală, un nume ce a fost luat „în deșert“ 35 ani...*

Dela 1883, până de ex. la anul 1903, istoria diecezei s'ar fi putut scrie, în dragă voie. La alte popoară, cu un mai dezvoltat simț pentru chestiunile istorice, o scriere de acest feliu, nu numai s'ar fi scris și epuizat în 20 ani, ci chiar s'ar fi și — învechit, sub raportul de evoluție științifică.

De ce pomenim tocmai de anul 1903? Atunci se împliniau *două sute de ani, decând episcopul Isaia Diacovici își fixase scaunul vlădiciei la Arad*. Cu aceasta, sediul episcopesc se statornicește, pentruca din acest focalar să se poată împrăștiia turmei cuvântătoare binefacerile unei păstoriri sufletești mai imediate și mai bine orânduite.

Dar peste anul 1903, care putea să fie an iubilar bicentinar, deci cu atât mai bogat isvor de in-fructare sufletească și de învățături, s'a trecut la ordinea zilei. Statornicirea scaunului episcopesc și începuturile unei vieți bisericești mai bine ordonate nu au fost comemorate *în nici un chip*. Nici cărturarii nostri n'au reliefat acest moment istoric, și nici oficialitatea bisericească — Consistorul și Sinodul eparhial — n'au adus nici măcar un conclud „comemorativ“, ceea ce tocmai n'ar fi fost lucru prea greu

De ce a rămas total aceea comemorare? Tocmai în vremea, când ar fi fost să se pună la cale preparativele unui atare iubileu, factorii bisericești, dimpreună cu toți oamenii nostri de seamă, se pasionau, nu de trecut, ci de *viitor*: prin care mijlocire și prin a cui persoană să îndrume, în ogașe nouă și mai norocoase, *viitorul* eparhiei.

Atunci, — la 1903, la a doua alegere episcopescă, — pe urma frământărilor vii și nenumărate, strălucirea sfintei coroane episcopesci a ajuns să încadreze pletele actualului nostru Prea Sfințit Arhiepiscop. Astfel, primul episcop, cu scaun statornicit la Arad spre întărirea tradițiilor noastre ortodoxe și spre elup-tarea de mai apoi și a drepturilor culturale românești — a căzut în umbra uitării iar concluziunea mai apropiată, ce se impune, este: ca istoria diecezei Aradului, urzită de Isaia Diacovici, să se scrie *neconșionat sub actualul nostru Prea Sfințit*, prin a căruia înălțare am avut prilejul de a ne uita de o datorie către un trecut de 200 de ani.

Aceasta ar fi o datorie, nu numai culturală, ci și de pietate, și de recunoștință chiar, pe care ni-o vom recunoaște și împlini cu toții, în măsura răspunderii, ce o avem pentru omisiunea de până aici.

„Biserica și Școala“ iubilează, deci cu atât mai vârtos, nu are intenția de-a face reproșuri pentru îndelungata întrelăsare de 35 ani în chestiunea istoriei diecezei. Ar fi și inu'il să se discute chestia — răspundibilității pentru trecut.

Totăși, cred că și „Biserica și Școala“ va fi de acord, că dânsa își împlinește numai o elementară datorință — pe aceea de a fi consecventă cu sine însăși — sulevând chestiunea aceasta și de a înzista, prin modestul scălit și prin publicitatea acestor rânduri, la toți aceia, cari pot avea și numai cel mai mic cuvânt la realizarea ideii

Aș îndrăzni să adaug numai câteva cuvinte ce mi-se par nouă, ca privire la superioara necesitate de ordin obiectiv, care reclamă scrierea fără întârziere a istoriei diecezei.

Noi, ca biserică, am trecut prin atâtea faze, voite și nevoite, bune dar mai ales rele, încât astăzi — după ce am ajuns la independența bisericească și la limanul unei vieți bisericești autonome de un liberalism fără precedent și fără seamăn în istoria bisericii orientale — cu drept cuvânt stăm nedumeriți și chiar împoșibili în fața multor probleme, bisericești și culturale, pe cari *nu* le-am putut deslegă norocos nici în restimpul de mai multe decenii de viață constituțională bisericească. N'avem, decât de ex. să punem în față două lucruri, deosebitoare în sine și după vremea în care s'au petrecut: eroica alipire din trecut a credincioșilor noștri și „templu fuga“ a celor de astăzi la sectari și aconfesionali...

N'ar fi oare de un interes, cât se poate de apropiat, pentru dieceză și pentru toți factorii ei de conducere, precum și pentru ispravnicii ei dela administrația bisericească, să cunoaștem *psihologia* martiriceii alipiri a credincioșilor acestei eparhii către credința bisericii, precum și *detailurile* vieții și luptei lor pentru biserică? Asemenea psihologie și detaluri ale vieții din trecut le-ar putea pregnă o istorie conștențioasă a diecezei, și fără îndoială. că prin mijlocirea unei asemenea istorii s'ar lumina și unele chestiuni din viața noastră bisericească actuală, ca de ex. aceea chestie grea și prea importantă, a sectarismului, pe care nu o vom putea remedia nici când numai cu cerneală, dela mesele verzi ale administrațiunii noastre bisericești. Aceasta convingere mi-o dictă o experiența de peste zece ani, decând mi-s'a încredințat și mie o atare „masă verde“!

...Și cred, că, dacă prin scrierea istoriei diecezei am ajunge și numai rezultatul, de a cunoaște cauzele *deosebitoare*, ale ținerii din trecut la biserică și ale fugii de azi de cele sfinte, ori ce jertfă s'ar aduce pentru scrierea des pomenitei istorii ar fi deplin recompensată, — căci doar, care alta preocupare poate să fie mai sfântă și mai obligatoare în sine și mai salutară în afară, decât aceea, de a-ți asigura nu numai *întregitatea turmei, ci și prosperarea ei spirituală și culturală?!!*

Dar o istorie a diecezei ar fi necesară și din alt punct special de vedere. În viața administrativă încă suferim de multe neajunsuri, isvorite din interpretarea rea, uneori și din aplicarea tot așa, a *proaspelilor* noastre regulamente... căci doar, fiind vorba de viața sfintei biserici, care-și are o chemare spirituală și în acest senz și făgăduința eternității — ce numără vârsta celor câteva regulamente bisericești, variate caleidoscopic în câțiva ani de viață constituțională bisericească?!

O istorie a eparhiei ni-ar da prilejul să cunoaștem și oare cari *însușiri* personale bune, cari au fructificat, și o seamă de *lucruri bune* din trecut, bine știindu-se, că nu tot ce s'a petrecut în trecut a fost rău, după cum tot astfel nu va jură nimeni nici pe aceea, că numai noi, ce de azi, am fi aflat peatra în-

țelepiciunii și dimantul purității în gândire și în acțiuni. O istorie a diecezei ar avea rostul superior moral, de a reliefa progresele și mijloacele de acțiune din trecut, bisericesti și culturale, pînă ce s'ar putea și mai ușor trezi în cei de astăzi simțul datoriei și al răspunderii pentru pozițiile, înalte și mărunte de-o potrivă, ce le ocupă în serviciul scopului *sfânt și sfințitor* al bisericii.

Dar la ce să lungesc vorba pe o temă de o importanță atât de evidentă pentru toți cei cu mintea și cu simțul la loc; ci, las cuvântul — altora, cari au de împlinit datorii mai deaproape pentru repararea omisiunii de peste 35 ani.

Poate, se va găsi și în sinul Sinodului eparhial — între cei ce au onoarea deosebită, dar și răspunderea de ai fi membri — cine să iee cuvântul pentru a recomanda mijloace, prin cari dieceza și factorii ei de guvernament să se achite, *cât mai de grabă* dar și cât mai temeinic, de o uitată *datorie pioasă, culturală* și chiar *de gratitudine* față de trecut.

Trebuie să fie căsătoriți preoții?

De Dr. L. Iacob, prof. sem.

Dela vestitorii evangheliei Mântuitorul Hristos cere, ca ei să fie lumina lumii și sarea pământului: prin știința și viața lor. Prin cuvintele acestea se indică cerințele esențiale pentru serviciul preoțesc. În conformitate cu cerințele amintite și potrivit importanței serviciului preoțesc, legislațiunea bisericii a stabilit condițiile fundamentale pentru primirea în cler și a determinat amănunțit calitățile candidaților la preoție. În dreptul bisericii orientale se dă importanță deosebită acestora și în special se îndreaptă atențiunea la împrejurările familiare și la căsătoria candidaților. În privința aceasta doctrina dreptului bisericesc e deplin clară. Biserica lasă la voia liberă a candidaților să se căsătorească ori nu; dacă dorește cineva să se căsătorească, să facă aceasta cu observarea strictă a dispozițiilor canonice.

Orânduiriile dreptului bisericesc, privitoare la căsătoria membrilor din cler, sunt clare și nu reclamă explicare deosebită. Și caracteristic, că tocmai cu privire la căsătoria preoților s'a introdus o praxă, care stă în contradicție cu doctrina sfintei Scripturi și cu legile bisericesti în vigoare. Astăzi se menține, și încă cu pretenția de lege generală, praxa care obligă pe candidații de preoție să se căsătorească, ca să poată primi taina hirotoniei. Aceasta e o condiție neapărată, fără de care candidatul nici nu se poate apropia de hirotonie. Această pretinsă lege generală se aplică cu toată rigoarea și în metropolia noastră, încât poți numără pe degete pe preoții sfințiți fără să se fi căsătorit întâi. Și cazurile aceste sunt privite ca abateri; mult puțin neîngăduite de legea generală. Ba este și mai curios, în unele locuri grația aceasta se acordă numai candidaților, cari dovedesc cu certificat dela medic, că le lipsește o cerință esențială pentru căsătorie: aptitudinea pentru împlinirea datorinței conjugale. Acolo unde este practica aceasta, de dragul consecvenței ar trebui să se ceară și dela cei ce se căsătorec certificată despre aptitudinea lor pentru viața conjugală, lucru care până acum nu se face. Dar, se poate întreba

oricine, ce are de a face hirotonia cu capabilitatea ori incapacitatea de viață conjugală a cuiva și cum se împacă procedul acesta cu sfințenia preoției? Nu, e lege, care cere astfel de lucrari, nu poate fi bună.

Ceice susțin, că căsătoria e obligată la preoți, aduc pentru justificarea lor faptul, că biserica noastră nu primește celibatul, că obiceiul acesta, prin practica neîntreruptă, a primit valoare de lege; în sfârșit se încheie discuția cu vorba: celce nu vrea să se căsătorească, facă-se monah!

Deși chestia căsătoriei membrilor din cler este rezolvită prin legile bisericii și trebuie privită mai presus de discuție, dar deoarece se prezintă cu atâta tenacitate la un obicei moștenit, fără să se poată da seama cum, pentru înlăturarea oricărei îndoeli să primim chestia aceasta în lumina sf. Scripturi și a pravilelor bisericii.

Sf. Scriptură consideră căsătoria ca un lucru măreț și plăcut lui Dumnezeu, care-și are originea în dreptul divin¹⁾ Invățătura Testamentului vechiu despre sfințenia căsătoriei a întărit-o și Mântuitorul Hristos, când a spus, că „ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despărță²⁾, a binecuvântat-o când a luat parte la nunta din Cana³⁾, a spus că copiii sunt darul lui Dumnezeu și moștenitorii împărăției ceriurilor⁴⁾. Sfânta Scriptură privește chiar căsătoria ca simbolul legăturii lui Hristos cu biserica⁵⁾ și așteaptă dela toți să o cinstească⁶⁾.

Dar tot s. Scriptură accentuiază cu multă emfază pelângă căsătorie și fecioria. Mântuitorul Hristos spune ca laudă, că sunt persoane necăsătorite pentru împărăția lui Dumnezeu⁷⁾. Ap. Pavel dă sfat fecioarelor din Corint să rămână așa, și dacă ar fi după el, ar dori ca toți oamenii să fie ca dânsul (necăsătoriți), pent ucă celce nu se căsătorește grijește de ale Domnului, cum să placă lui Dumnezeu; dar nu toți au darul înfrânării, de aceea cei-ce nu pot trăi în feciorie, mai bine să se căsătorească⁸⁾.

Invățătura aceasta despre căsătorie și feciorie privește pe toți creștinii fără deosebire, fie preoți fie mireni.

Este însă un loc în sf. Scriptură, care s'ar părea că ar limita libertatea aceasta de alegere a preoților și li s'ar impune căsătoria.

Ap. Pavel vorbind (în epistola I. către Timotei c. 3) despre calitățile membrilor din cler, între altele cere ca „episcopul să fie bărbatul unei femei“. Cum să se înțeleagă cuvintele acestea, cuprind ele un imperativ categoric? De fapt deja în timpul mai vechiu al bisericii, au fost unii cari au dat explicarea aceasta și au afirmat, că apostolul impune căsătoria ca condiție sine qua non pentru celce vrea să ocupe o treaptă în ierarhia bisericii. Dar acești comentatori s'au recrutat din cercurile ereticilor, cari combăteau fecioria și biserica a respins acest fel de interpretare. Protestanții încă au renoit explicarea aceasta, ca să combată monahismul și celibatul preoților rom.-catolici, astăzi interpretarea aceasta e abandonată cu totul și la dânsii.

1) Gen. 2⁴;

2) Mat. 19, 5-6.

3) Ioan c. 2.

4) Mat. 19, 13-15.

5) Efer. 5²⁵.

6) Evrei 13, 4.

7) Mat. 19, 12.

8) I. Cor. c. 7.

Nici nu se poate da atare explicare cuvintelor acestora, pentru că ar stă în contradicție cu praxa și teoria apostolului Pavel despre căsătorie și feciorie. Doară tocmai ap. Pavel a recomandat cu mai mare căldură fecioria (I. Cor. c. 7), și dacă cuvintele apostolului: „episcopul să fie bărbatul unei femei” s'ar lua ca poruncă, ar trebui imediat să i-se facă obiecțiunea, că el pentru ce nu s'a căsătorit, dacă căsătoria e obligată. Este evident deci, că apostolul, în locul citat, nu impune preoților căsătoria⁹⁾.

Din cele spuse până aci se poate vedea, că în sf. Scriptură se face deosebire între căsătorie și feciorie. Căsătoria este măreață și sfântă, ea este expresiunea legii firești, care se referă la toți oamenii și ar fi păcat să silești pe cineva, să nesocotească această lege a firii. Dar se recomandă și fecioria și sunt lăudați, creștinii, cari se decid să trăiască viața întreagă în feciorie, pentru că ei urmăresc un ideal mai înalt al perfecțiunii morale, dar cu toate acestea sf. Scriptură nu impune nimănui fecioria, pentru că și aici, ca la căsătorie, decide firea diferiților oameni și voința lor liberă.

Așadar: alegere liberă între căsătorie și feciorie, legea deplinei libertăți individuale, aceasta este doctrina sf. Scripturi, din care trebuie să isvorească toate canoanele, cari se referă la căsătoria membrilor din cler.

Contra acestei învățături s'a păcătuit prin introducerea celibatului. Încă dela începutul creștinismului au fost oameni, cari au început să dea importanță unilaterală fecioriei și să reducă valoarea căsătoriei, care se privea numai ca o concesiune pentru slăbiciunea firii omenești. Imprejurările din veacurile prime: perzeuțiile îndreptate contra creștinilor, așteptarea iminentă a parusiei (a doua venire a lui Hristos) au favorizat curentul acesta rigorist, care a triumfat prin înființarea monahismului. Urmarea a fost apoi, că în măsura în care sporiă monahismul în putere și în influință, se făceau încercări tot mai serioase pentru oprirea căsătoriei la preoți. Rigorismul acesta a avut isbânda deplină în biserica apuseană, care a primit celibatul.

Celibatul s'a introdus primadată în biserica apuseană prin sinodul din Elvira Spaniei (a. 30), care hotărât, că clerul nu se cuvine să fie căsătorit. Părerea aceasta câștigă preponderanță tot mai mare în apus și se fac încercări ca aceasta să fie primită și în biserica orientală. La sinodul I ecumenic din Nicea (a. 325) unii apuseni au făcut propunerea, să se introducă celibatul pentru toți preoții. Dar în contra propunerii acesteia s'a ridicat Pafnutie, un episcop bătrân din Egipt, un ascet din copilărie. El a rugat sinodul să nu ia asemenea măsură, pentru că căsătoria nu este oprită și e tot atât de cinstită ca viața celibatară, deaceia sinodul să nu pună asupra clericilor un jug, pe care nu toți îl pot purta. În urma acestei cuvântări sinodul a respins propunerea pentru introducerea celibatului.¹⁰⁾ De chestia celibatului s'a ocupat și sinodul VI ecumenic (692) și a luat din nou în apărare căsătoria diaconilor și preoților respingând celibatul.¹¹⁾

Așadar ce privește căsătoria diaconilor și presbiterilor, curentul rigorist nu a avut succesul dorit, a triumfat însă la episcopi.

La început a fost permis și episcopului să se căsătorească, dar dejă la începutul veacului 5, episcopii căsătoriți deveniră raritate în biserica întreagă. În biserica s'a întărit tot mai mult obiceiul, ca episcopii să fie necăsătoriți și obiceiul acesta a primit caracterul de lege prin can. 12 și 48 al sinodului al VI-lea ecumenic. Sinodul acesta, a hotărât ca episcopul să fie necăsătorit (can. 12), iar dacă s'ar alege episcop un cleric însurat, să se despartă de soția sa în urma unei înțelegeri împrumutate.

Atât a rămas din curentul rigorist. Biserica orientală a respins celibatul, pentru că este contrar legii firii și stă în contradicție cu învățătura ei despre căsătorie. Dar bine să distingem lucrurile Biserica a condamnat celibatul, ca lege generală, nu însă și celibatul de bună voie, căci acesta se întemeiază pe sf. Scriptură. Deci afirmarea, că biserica noastră nu primește celibatul peste tot, nu-i întemeiată.

Dacă biserica nu-i silește pe preoți la celibat, să vedem acum îi obligă oare la căsătorie? Înainte de toate trebuie să accentuăm, că nu se află nicăiri învățătura, că căsătoria ar fi condiție neapărată pentru hirotonie; nu este nici un canon care ar obliga pe preoți să se căsătorească. Precum nu este voia bisericii să silească pe cineva la celibat, tot astfel nu este voia ei nici aceea, să silească pe preoți să se căsătorească, pentru că aceasta ar fi în contradicție cu învățătura sf. Scripturi. Ceice susțin, că ar fi obligată căsătoria la preoți, privesc lucrul tot atât de unilateral ca și cei ce susțin celibatul ca lege generală. De altfel pentru întărirea afirmării lor nu pot aduce nici un canon.

Chestia căsătoriei membrilor din cler e regulată până în detalii prin legile bisericesti, așa că nu poate să rămână nici umbră de îndoială. Să vedem ce dispun canoanele. Can. 26 ap. orânduiește: „Dintre ceice au intrat în cler neînșurați, vrând să se însoare, se pot însură numai cetitorii și cântăreții”¹²⁾. Aceeași măsură se ia și prin canonul 6 al sinodului VI ecumenic, care dispune următoarele: „Fiindcă s'a zis în canoanele apostolești, că aducându-se în cler din cei neînșurați, numai singuri cetitorii și cântăreții pot să se însoare, și noi aceasta păzându-o, poruncim ca de acum înainte nicidecum ipodiaton, sau diacon, sau presbiter să nu aibă voie a contrage căsătorie, după ce s'a hirotonit, iară de va îndrăzni a face aceasta, să se depună; iar de va voi vreunul, dintr: ceice vin către preoție, să se căsătorească prin nuntă legală, aceasta să o facă mai înainte de hirotonia ipodiatonului, sau a diaconului, sau a presbiterului.”¹³⁾ Din legile acestea, care regulează căsătoria membrilor din cler, cu nici un fel de interpretare nu se poate scoate porunca, că preoții ar fi obligați la căsătorie, dintr: canoanele acestea — în deplină consonanță cu dreptul divin — lasă alegere liberă clericilor să se căsătorească, *dacă vor vreă*, sau să între în cler necăsătoriți.

Să citez acum părerea unui distins canonist în chestia aceasta Dr. Nicodim Milaș, fost episcop în Zara, autorul unui excelent op de drept bisericesc, spune următoarele: „Prescripțiunile prescrise ale canoanelor, privitoare la căsătoria preoților, nu cer numai decât ca fiecare să se căsătorească înainte de hirotonie, ci lasă pe candidat liber să se căsătorească

⁹⁾ Pentru explicarea acestui loc vezi: Dr. Vasilie Gheorghiu, Ce hotărăște s. apostol Paul cu privire la căsătoria preoților Cernăuți 1911. p. 7-9.

¹⁰⁾ Eus. Popovici, Istoria bis. vol. I p. 415.

¹¹⁾ Can. 13.

¹²⁾ Pidalion p. 21; Enchiridion p. 14.

¹³⁾ Pidalion p. 153, Euchiridion p. 99.

sau nu. În privința aceasta în Biserica orientală e regula, ca cel care vrea să trăiască ca preot în legătură conjugală să se căsătorească înainte de hirotonie; în caz contrar să se hotărască înainte de hirotonie și sub nici un cuvânt nu se poate căsători în urmă. Rămâne la voia preotului să trăiască căsătorit sau nu, numai că trebuie să se decidă înainte de hirotonie și ca preot să țină hotărârea luată atunci. Dacă intră în preoție căsătorit, nu poate să-și mai alunge soția. Dacă nu intră căsătorit, nu se mai poate căsători după hirotonie¹⁴).

Cuvintele aceste exprimă doctrina întregă a dreptului bis. privitoare la căsătoria preoților. Dar cei ce susțin praxa contrară afirmă, că praxa aceasta — prin dreptul uzului — a devenit deja lege generală. Afirmățiunea aceasta nu este întemeiată. Un uz poate să devină lege numai atunci, dacă e socotit absolut necesar pentru societate, e păstrat și exercitat continuu și dacă nu stă în contradicție cu dreptul pozitiv¹⁵). Dar obiceiul, care impune căsătoria, nu întrunește criteriile acestea: n'a fost socotit absolut necesar, dovadă că în toate timpurile se întimpină și preoți căsătoriți și stă în contradicție cu dreptul pozitiv al bisericii, deaceia nu poate deveni lege niciodată.

Se mai zice apoi, că cei ce nu vreau să se căsătorească, să se facă călugări. Dar greșesc foarte mult acei cari susțin lucrul acesta, pentru că a fi preot necăsătorit e una, iar a fi monah e alta. Pe monah îl obligă voturile monahiale și disciplina mănăstirească; el trebuie să trăiască departe de șgomotul lumii în liniștea mănăstirii; și mai sunt și alte restricțiuni pentru călugări, care emanază din ființa și scopul monahismului, cari toate nu obligă pe preoții necăsătoriți, dela cari se cere numai votul fecioriei. De altfel, că aceste două stări nu se pot confunda, ne învață praxa neîntreruptă, care ne arată, că pelângă monahi, în toate timpurile au fost și preoți necăsătoriți.

După expunerile acestea, putem încheia cu constatările următoare: Biserica ortodoxă respinge celibatul ca lege generală, fiind contrar legii firii, și dă voie preoților să se căsătorească, dar prin aceasta nu-i obligă pe toți preoții la căsătorie. Biserica lasă la voia liberă a candidaților de preoție să se căsătorească, dar primește cu plăcere și jertfa aceluia, cari din motive etice superioare doresc să intre în cler necăsătoriti. În timpurile vechi erau mai mulți de aceștia, pentru că eră mai mare zelul pentru casa Domnului. Dacă însă s'ar află și acum candidați, cari din îndemnul cel mai curat, din insufletire pentru binele bisericii, ar dori să intre în cler necăsătoriti, autoritatea bisericească nu poate avea nici un motiv de a împiedeca în realizarea acestui propus, și nici nu are dreptul să-i oprească. Numai o astfel de praxă stă în consonanță cu doctrina și dreptul pozitiv al bisericii¹⁶).

¹⁴) Dr. Nicodim Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, traduce după ediția II germană făcută de Dim. I. Cornilescu și V. S. Radu. București, 1915 p. 219.

¹⁵) Milaș, o. c. p. 39 și urm.

¹⁶) Despre chestia aceasta v. și articolul prof. Dr. Nicolae Bălan: *E obligată căsătoria pentru preoți*. *Revista teol.* a. 1911. pagina 303.

Cultura religioasă.

De Dr. St. Gioroianu, preot.

Menirea omului pe pământ este, preamărirea lui Dumnezeu și fericirea sa proprie. Precum iubesc copiii pe părinții cei buni și să silească să le procure bucurie, prin toate faptele lor, așa și omenimea întreagă, pe baza poruncilor Dumnezeiești ar trebui să-și cladească cugetele, sentimentele și voința. Ce dorește un tată bun mai mult?, decât ca copiii lui să fie fericiți; astfel și bunul Dumnezeu din adâncă iubire părintească l-a pus pe om stăpân peste pământul acesta minunat, înzestrându-l cu toate darurile trupesti și sufletești, necesare pentru aceasta stăpânire. Judecata împede și sănătoasă care știe ceti clar în natură și în istorie, trebuie să vadă, că bunul Dumnezeu așa a întocmit lumea aceasta, încât din bogăția și frumuseța ei, să poată să-și primească fiecare om partea sa. Cu voia lui Dumnezeu sunt nespuse de multe posibilitățile de fericire pe acest pământ și *totuși, fericirea e o floare atât de rară*. Viața pământească, în senz creștinesc, e un instrument de muzică încântătoare și totuși cei mai mulți oameni nu știu să scoată din ia nici un acord. Amarul și viforurile vieții, trec prin sufletul celor mai mulți oameni, pe când frumuseța și dulceața ei, macar de și se îmbie ca pomii încărcăți cu roade drumetilor obosiți, rămân negustate. Pe numeroasele cruci ce să ridice la căpătâiul celor adormiți în Domnul, nici cu cea mai mare bunăvoință, nu ai putea să amintești mai mult, decât datul înțrării în lume și datul eșirii din ea. Acești doi termini sumarici caracterizează viața celor mai mulți muritori, în care nu a fost lumină, râvnă și fericire.

Unde zace deci cauza nefericirii omeniești? Cum de nu poate rodi bunătața lui Dumnezeu în sufletele noastre, fericirea cuvenită??!

Biserica, depozitara cu drepturi sfinte, a învățăturilor și poruncilor Dumnezeiești, ne răspunde: „*În voi înșivă iubitorilor mei credincioși*“. Dacă mintea noastră ar fi plină de lumina vecinică a sftii evanghelii, dacă sentimentele noastre ar fi mai nobile, dacă voința noastră, nu ar fi așa de slabă și păcătoasă cum e, ci ar fi tare și oțelită prin faptele îndurării sufletești și trupesti, așa precum vi-le impune legea creștină, atunci lumea aceasta v'ar părea mai bună și mai frumoasă, de cum o credeți și o trăiți acum.

Cauzele sterilității, ale întunecului și așa ale nefericirii noastre, zice sfta biserică, zace în mintea, în inima și în voința noastră; schimbați-vă aceste puteri sufletești cu duhul legii creștine și atunci însăși viața noastră se va schimba se va

premenl și se va umplea de roadele luminei și ale fericirii. Biserica, aceasta maică bună, ne zice:

Fiii mei! pentruca să puteți duce o viață senină și rodnică, nu e destul să aveți numai vigoare trupească, ci e mai de lipsă, ca să vă câștigați în primul rând *o vigoare sufletească*. Fieștecare om pe lângă sănătate trebuie să dispună și de o putere lăuntrică, o putere morală, care să-i cârmuiască *în o anumită direcție și cătră un anumit scop, cu toată severitatea*, mintea, inima și voința, pentrucă, precum poate alunecă mână ori piciorul vostru, pricinuind întregului corp dureri mari, așa se poate întâmpla lucrul acesta și cu anumitele trei puteri sufletești, dacă nu este o putere morală, care să le țină în frâu.

Deveniți deci prin munca grea *personalității creștine*, adică ființe acărora *mințe, inimă și voință* să fie conduse de percepțele moralei creștine, între toate împrejurările vieții.

Incercați și vă prefaceți în carne și în oase cuvintele apostolului care zice:

„Deci îmbrăcați-vă ca niște aleși ai lui Dumnezeu *sânți și iubiți, în inimă de îndurări, în bunătate, în umilință, în blândeță*, în îndelungă răbdare. Ingăduind unul pe altul, și iertând unul altuia, de are cineva de a se plânge asupra cuiva; precum și Hristos a iertat vouă, așa și voi. Iar preste toate acestea îmbrăcați-vă în iubire, care este legătura desăvârșirii. Și pacea lui Dumnezeu să domnească în inimile voastre, la care sunteți și chemați ca membre ale unui corp și fiți mulțămitori“ (Col. c. III. v. 12—16).

* * *

Viața zilnică întărește cu bogate dovezi faptul, că pe om nu-l fac fericit numai cunoștințele numeroase, adunate de pe diferite terene de cultură, ci mai vărtos însușirile morale și o voință tare. Numai acei oameni ne pot servi de model, la cari cunoștințele intelectuale, însușirile morale și voința tare stau la acelaș nivel înalt. Ca să te ferești în viață nu e destul să te pricepi la geografie, fizică, matematică, gimnastică, muzică, etc. ci trebuie să fi muncitor, onest, înfrânat, cruțător, îngăduitor, umilit, privenitor etc. Fie o persoană cât de bogată și ori cât de versată în cultura clasică și modernă, o singură însușire rea o doboară la pământ. Lăudați-l pe un om cât veți vrea, că e domn mare, că are averi multe și dacă la urmă ve-ți face amintire că e dur sau că e mincinos, întreaga lui valoare coboară la nul. Apoi atât cugetarea noastră, cât și experiența de toate zilele ne învață că cu bune însușiri morale mai departe o ducem în viață, decât cu cele mai strălucite cunoștințe. Un act isvorât din o inimă bună nu să uită niciodată.

Pretiniile, simpatiile adevărate, totdeauna să întemeiază pe frumoase însușiri morale. Și iarăși experiența ne învață, că o singură isușire rea ne cauzează multe neplăceri și ne împedecă să dăm înainte, ne ține pe loc cu lanțuri de fier.

Zadarnic avem în a cele mai nobile însușiri morale- dacă ele nu sunt aliate cu o voință tare, care să-le pună în praxă. Biografiile oamenilor mari, istoria industriei și a comerțului moderne ne arată, că ce minuni e în-stare să săvârșească o voință tare și exercitată. Prin voință ajung o seamă de oameni dela sărăcie și obscuritate la bogăție și la strălucire și prin lipsa de voință fac iarăși cei mai mulți oameni calea inversă. Voința noastră e vecinic amenințată de lene și dacă nu ne învățăm din caz în caz să voim energic și hotărit, dânsa va slăbi tot mai mult, ca și mușchii neexercitați, cauzându-ne pagube materiale și sufletești. Câți oameni nu și-au perdut averia, poziția socială, sau chiar pânea de toate zilele, chiar fiindcă au avut o voință slabă și păcătoasă.

Bunul Dumnezeu când a făcut lumea aceasta miraculoasă a așezat în ea *legi fizice și morale* indebile și noi oamenii dacă vrem să fim fericiți pe acest pământ, *atunci mintea, inima și voința noastră nu avem să le formăm și să le creștem, precum ne dictă poftetele, patimile și interesele, ci așa precum pretind riguroasele legi fizice, dar mai ales morale care le-a dat Dumnezeu*. Orice păcat contra acestor legi trebuie să-l ispășim fără milă, cu fericirea și viața noastră. Câți oameni nu rătăcesc și sufăr o viață întreagă și la urmă adevăresc cuvintele apostolului care zice: „*Toate î-mi sunt permise, dară nu toate î-mi sunt de folos*“¹⁾.

Câți părinți păcătoși nu-și conjură copiii pe patul de moarte, ca să fie de omenie și să meargă totdeauna pe calea cea dreaptă, ajungând în ciasul de pe urmă la convingerea, că bunul „Dumnezeu nu se lasă batjocorit“ de oameni. Biserica ca o maică iubitoare, știind bine, că legile morale nu se pot eluda și așa că noi să nu ne cheltuim viața înzădar, ne îndeamnă cu vreme, și fără vreme, să ne formăm sufletul, la începutul *nu la capătul vieții, în duh creștinesc, să ne conformăm mintea, inima și voința noastră legilor morale-creștine, din cea mai fragedă tinerețe*.

(Va urmă).

¹⁾ Epist. I c. Cor. 16. v. 12.

Învățământul scrisului și al cetitului.

De: **Iosif Moldovan**, înv.-dir.

Învățământul să se înceapă în etate fragedă, când puterile sunt ușor flexibile, zice Comenius. De aceea obligamentul școlar să și începe încă în anul al 6-lea, atunci când dezvoltarea trupească și sufletească a ajuns la un oarecare echilibru, când sufletul poate asimila impresiunile senzurilor.

Încă dela începutul înființării școalelor populare elementare, în fruntea obiectelor de învățământ a stat cetirea și scrierea, cari sunt cele mai puternice mijloace în serviciul culturii. Pe tot locul unde existau școalele se cerea ca copiii să știe cel puțin a ceti și a scrie. Cetirea este rezultatul general al culturii școlare, zicea Distevog și dacă școlarii cetiau bine, află că învățământul a avut efectul dorit.

Modul de învățare a acestor dexterități a isvorit din credința, că cugetarea, vorbirea, scrierea și cetirea, sunt lucrări spirituale desvoltate succesiv unele din altele. Pornind din această credință, la învățarea scrierii și a cetitului s'a luat de bază vorbirea. Fiecare sunet ce obvine în vorbire s'a notat cu un semn grafic, numit literă. Literile așezate într'un șir sistematic au compus alfabetul. Copiii învățau să facă semnele literilor și să rostescă numele lor de-a rostul. După ce cunoșteau astfel toate literile, au început să le îmbine în silabe și cuvinte. Acesta era metoda literisării, pe care-l aflăm în școalele din Atena și Roma antică și despre care se susține a fi cel mai vechiu.

Procedura reclamă multă trudă și osteneală atât din partea învățătorului cât și a școlarului și rezultatul era foarte anevoios.

Împrejurarea aceasta a zămislit apoi credința, că scrierea și cetirea ar fi greutăți cari trec peste puterile școlarilor începători, că ar trebui amânat timpul obligamentului școlar, ori că învățarea lor ar trebui lăsată mai târziu, ba unii cereau despărțirea cetirii de scriere, adică scrierea să se învețe numai după ce copiii știu deja ceti.

Pe tema aceasta s'a început o discuțiune lungă și foarte interesantă, care a avut de urmare îmbunătățirea metodei.

În secolul al XVIII-lea întâlnim deja metoda de silabizare. *Gedicke*, întemeietorul acestui metod arată școlarilor mai întâi vocalele, sunetul și litera deodată, iar consonantele numai în legătură cu cutare vocală în formă de silabă. Metoda silabizării nu s'a putut însă populariza, fiind foarte mecanic și reclamă un grad de abstracțiune cu mult mai înalt ca literizarea.

Pe la începutul secolului al XIX-lea se ivi metoda fonetică, care era mai rațională decât cele de mai înainte. *Stefani*, care a prelucrat fonetismul în sistem metodic, și la pus în practică, procedă astfel: descompune zicerile în cuvinte, cuvintele în silabe, iar aceste în sunete. Numai după ce școlarii știu pronunța bine toate sunetele, arată literile numărându-le numai cu sonul pur. Îmbinarea sunetelor în cuvinte și prin urmare cetirea se făcea acum cu multă înlesnire.

Metoda fonetică la corespunde mai târziu *Grasei*, construind din el metoda scriptologică. El îmbină scrierea cu cetirea și stabilește principiul, că cetirea să se învețe scriind. Sunetele le extrage tot din vorbire prin analizare. Ajungând la sunetul desvoltat, numai decât îl pune pe băiat să-i facă forma scrisă. Deprinderea

cetirii o face numai cu litere scrise, iar cele tipărite le învață numai după ce știu deja bine să scrie și să cetăscă literile scrise.

Multă înlesnire nu aduce însă nici acest metod, deoarece analiza reclamă timp îndelungat, iar ideile obscure, fără bază reală, prin mulțimea lor se întunecau unele pe altele, așa că nici repetiția multă nu avea decât rezultate parțiale.

Această împrejurare se vede a-i fi dat în demn învățătorului *Krämer* să scurteze procedura și la dezvoltarea sunetelor, analiza să-o pornească nu dela ziceri, ci dela cuvinte. Așa s'a zămislit apoi metoda cuvintelor normale folosită și la noi chiar și în timpul de față.

Făcând o reprivire generală peste istoria acestor metode, vrând-nevrând vedem, cum dispăre încetul cu încetul procesul analitic din învățământul cetitului și al scrierii, cum se înlătorează din calea învățământului elementar una din cele mai mari greșeli ce ne-a ținut încâtușăți secolii întregi.

Ajungând la această constatare, lumea pornește înainte pe calea cea adevărată, contrară procesului analitic, care este inducțiunea sau procesul sintetic.

Dr. Petru Pipoș, savantul nostru pedagog nu trage la îndoială partea cea bună a procesului analitic, cu toate aceste zice: Procesul sintetic este de o însemnătate capitală pentru învățământul elementar, o manieră infalibilă de a transmite învățături în sufletul elevului. Școlarii mici din cercul familiei aduc cu sine puține idei și cunoștințe clare pentru aceea în toate ramurile trebuie să începem instrucțiunea cu elemente, pe cari apoi, după ce le-am întipărit bine în suflet, ușor putem zidi mai departe.

Bacon de Verulan introduse de mult metoda inducțiunii în studiul științelor.

Locke, întemeietorul empirismului zice: unicul metod îndreptățit de a ne câștiga cunoștințe sigure este inducțiunea.

O altă și mai mare greșală în procedura noastră metodică de până aci ni-o arată marele pedagog *Pestalozzi*, cari critică aspru învățământul elementar de pe timpul lui, zicând: „Metoda de astăzi nu consideră intuițiunea, care în adevăr e principiul cel mai înalt al învățământului.“

De asemenea părere e și *Basedow*, reprezentantul de frunte al filantropismului El zice: „Tot învățământul elementar trebuie să plece dela intuițiuni.“ Bazat pe această credință a scris apoi *Abecedarul* său ilustrat: *Elementarwerck*.

Asemenea și *Comenius*, care zicea: numai prin intuițiune se pot desvolta cunoștințele clare și trainice, s'a văzut îndemnat a edă *ABCdarul* cu icoane de intuițiune, care apărură la 1657 sub numirea de *Orbis pictus*.

Rachov, era de credința, că la învățarea copiilor și mai ales copiilor din popor, instrucțiunea are să fie cât mai simplă, intuitivă și plăcută.

Conducându-se de asemenea vederi, francezul *Grosselin*, care făcuse profunde constatări psihologice la elevii începători, pune bază nouă învățământului cetitului și al scrierii. El abandonează cu totul vorbirea ca bază la dezvoltarea sunetelor, fiind aceasta o noțiune generală și prea abstractă. Abandonează și procesul analitic, care este un punct de plecare prea înalt, la care nu

se poate avânta școlarul începător și pornește dela elementele cele mai mici ale vorbirii, dela sunete, pe cari le extrage din natură, de unde le-a luat la timpul său și vorbirea. Sunetele aflate le concretizează prin întâmplări reale, prin semne mimice și grafice, pe cari le așează în raport de asemănare cu lucrurile concrete, din cari a isvorit sunetul și pornind dela aceste începe a compune întregul, vorbirea, cetirea și scrierea prin inducțiune.

Acest metod, pe care învățătoarea *Carpentier Pape*, spre al face mai interesant și plăcut la întregit, împreună procedura extragerii sunetelor din natură cu povestiri frumoase din viața copiilor, se bazează întru toate pe legile firești și procede întocmai cum a purces natura în desvoltarea culturală a genului omenesc, dela concret la abstract, dela mic la mare, dela simplu la compus și se acomodează întru toate puterii școlarului. Fiind deci rațional și educativ, cu drept cuvânt îl putem numi metoda viitorului.

E interesant, că luptele ce se desfășurară în jurul acestei chestiuni cu școli mai înainte în țările din apus, la noi începură să isbucnească cu toată vechețea abia în timpul din urmă.

În deceniile din urmă ale secolului trecut, ba chiar și în cursul primului deceniu a secolului de față, erau pline foile de specialitate dela noi cu discuțiuni deasemenea natură.

Unii dintre discutanți îndrăseau să susțină, că este lucru neuman a însărcina pe copilașii abia lăsați din brațele iubitoare ale mamei cu greutățile învățământului scriso-cetitului. Și aici ca și acolo, cereau amânarea obligamentului școlar, separarea cetitului de scris, etc.

Și că au fost bazate aceste vederi o știm și noi din experiențe. Ori nu vedem zi de zi cum se desiluzionează sub sarcina acestei poveri învățători și școlari. Nu vedem cum rămân îndărăpt percente considerabile din elevii înscriși pe clasa primă. Nu vedem că din aceștia abia unul sau doi ajung se termine cursul elementar. Nu vedem comune cu popor în majoritate analfabet, cu toate că de secolii au școalele lor. Nu vedem că și cei mai distinși elevii ajunși în viață, abia mai știu să scrie numele propriu?

Cauza principală a acestor neajunsuri poate fi numai procedura greșită dela începutul învățământului.

O împrejurare norocoasă făcu se înceteze cu totul aceste discuțiuni în anii din urmă.

Învățătoarea *Cukrász Róza* din *Mátyásföld* a avut ocaziunea să cunoască *metoda fenomenimic*, care aproape de o jumătate de secol se folosește cu mult succes la învățarea cetitului și a scrisului în școalele din apus, și care în Franța, unde își are isvorul, a fost în mai multe rânduri premiat de stat.

Străplântat și la noi prin stăruințele admirabile ale numitei învățătoare, a convins pe toți cei ce s'au interesat și și-a luat osteneală să-l cunoască și practiceze, că de fapt nu cetitul și scrisul ca atari sunt sarcina insuportabilă, ce nu stă în raport cu puterile fragede și nedesvoltate a școlarului, ci procedura metodică, care nu ține cont nici de cele mai elementare principii pedagogice.

Practice ne-a arătat, că metoda fenomenimic bazat pe intuițiune, prin procesul său inductiv a delăturat ori ce greutate din calea învățământului și că în arta scriso-cetitului se poate ajunge în timp relativ foarte scurt nu numai la rezultate superioare în asemănare

cu trecutul, dar potențează neasemănat interesul, plăcerea și voia de lucru atât la învățător cât și la școlari.

În urmarea rezultatelor dovedite prin date statistice, metoda fenomenimic s'a adoptat și introdus aproape în toate școalele populare maghiare din patrie. Învățătorii dela școalele confesionale române au început a se interesa de el numai în anii din urmă.

Sunt aproape 10 ani de când l-am introdus și eu în școala mea, Rezultatele ajunse cu ajutorul acestui metod, chiar și în primii ani, erau atât de admirabile față de cele din trecut și mă încântaseră în așa măsură, încât m'am simțit îndatorat a atrage asupra lor atențiunea fostului meu profesor Dr. Petru Pipoș, ca profesor de specialitate la preparandia din Arad și printrânsul a direcțiunii seminariale. Având apoi fericirea a primi tinerimea școlară dela acel instituit în frunte cu întreg corpul profesoral condus de P. C. Sa domnul director Roman R. Ciorogar, ca ospitanți la vre-o câteva prelegeri, mi-a succes a le arăta mai multe din avantajele metodei și a-i convinge despre superioritatea lui în așa măsură, încât savantul nostru pedagog Dr. Petru Pipoș, plăcut surprins, s'a aflat îndemnat a mă felicita în prezența întregului corp profesoral îndemnându-mă să continuu experimentările, pentru că dânsul încă vede că fenomenimica are avantaje uimitoare.

Notele induse în ziarul școlar și subscrise de întreg corpul profesoral, ca cel mai competent factor al învățământului, dovedesc, că elevii clasei prime, toți fără deosebire cunoștiau deja în luna Octomvrie toate sunetele și îmbinându-le în cuvinte, cetiau cu litere tipărite și scrise fără nici o greutate. Asemenea rezultat cu metoadele de până acum, pe lângă toată nizuința și bunăvoința mea, nu puteam ajunge nici pe la sfârșitul anului școlar, numai cu școlarii mai talentați.

Pe timpul acela metoda fenomenimic nu eră încă prelucrat în limba română. Numai după aceea apăruse în Făgăraș ABCdarul fonomic și călăuza lui metodică, edate de învățătorii Gheorghe Codrea și Gheorghe Boieriu. criticate aspru de revizorul școlar Dr. Onisifor Ghibu.

Drept că unele lucruri din procedura urmată până aici la aplicarea metodei nu-mi conveneau nici mie, acelea au fost însă greutățile începutului, greșeli ivite, din interpretare și nu se pot pune în sarcina metodei. Anume:

1) La desvoltarea fiecărui sunet se folosiă câte o povestire de sine stătătoare. Socotind deci 21 sunete originale și 8—10 derivate, apoi vre-o 15—20 povestiri morale prescrise de studiul religiunii materialul se îngământădește în mod insuportabil. Multele nume ale porsoanelor din diferite povestiri le confundă și învățătorul în decursul repețirilor și eră teamă să nu producă o asemenea încurcătură și în sufletul școlarului. Pornind dela această constatare și bazat pe principiu: *cultură trainică și durabilă se poate stârni numai cu ajutorul unui învățământ calitativ, care se grijește a concentra cunoștințele în sisteme bine organizate*, eu am încercat să contrag toate povestirile în jurul unei singure persoane și să creez unitate între ele.

În ani următori m'am convins apoi, că prin această procedură învățătorul s'a ușurat, iar memoria școlariilor, prin concentrarea ideilor, s'a lămurit și întărit.

2) Metoda fenomenimic se bazează întru toate pe intuițiune. Însuș semnificativ sunetului se fixează așa

că asemănăm litera tipărită cu un obiect sau lucru, ce stă în legătură imediată cu sunetul aflat în natură. În chipul acesta ideea despre sunet se desvoltă deodată și în legătură strânsă cu ideea despre forma literii, reînprospetându-se reciproc și ușurând cetitul.

Din acest avantaj metodic s'a născut un înalt inconvenient pedagogic.

Învățătorii văzând că exercițiile scripsale nu pot ține paș cu celeritatea desvoltării sunetelor, luând în ajutor literile mobile, a dat înainte cu cetirea, lăsând scrierea îndărăt, sau detot, sau numai în parte.

Cu scop de a preveni acestui rău, am combinat un plan sistematic de exerciții de desemn, cari desvoltă interesul și plăcerea deopotrivă cu povestirile, iar în ceea ce privește dexteritatea mâinii și a ochilor, ține paș cu modul de desvoltare al sunetelor.

Am constatat apoi că exercițiile aceste contribuie nu numai la câștigarea dexterității convenite la înmanuarea scrierii, dar servesc de bază noțiunilor matematice și predispun și pregătesc pe copii la cetirea icoanelor, cari ca mijloc de intuiție ușurează esențial înțelesul lecțiilor cetite.

Cu ajutorul acestora scrisul și cetitul, aceste două dexterități dela fire și în praxa vieții nedespărțite pot progresă neîmpedecată mână în mână, sprijinindu-se reciproc unul pe altul.

Astfel am înlăturat din calea răspândirii acestui metod admirabil și nedumerirea, că desbină scrisul de cetit și că aceste dexterități se însușesc unilateral una pe conta celeialalte.

3) Ideile despre sunetele și literele desvoltate prin analizare din zicere și cuvinte, fiind baza prea abstractă, nu aveau claritatea și temeinicia recerută, de aceea eram avizați a-le susține la suprafață și a nu le lăsa să se întunece prin exercițiu tehnic, care constă din repețirea deasă a sunetului tractat. De aici provin, că toți abcdariști de până aici au fost nevoiți a combina lecțiuni constatătoare din cuvinte fără nici un nex logic, numai să obvină în fiecare cuvânt sunetul respectiv. S'a pus pondul pe cetirea mecanică.

Prin metoda fonomimic și întocmirile arătate mai sus, fiind ușurată în măsură esențială partea tehnică, putem omite orice mehanism.

Încercările făcute m'au convins pe deplin că sunetele desvoltate și literile fixate cu ajutorul fonomimiciei sunt atât de clare și de durabile, încât la imbinarea lor nu mai întâmpinăm nici o greutate.

Înainte de toate desvoltăm vocalele originale cari și de sine stătător au un oarecare înțeles, reprezentând o expresiune, ce arată o oarecare dispoziție sufletească și corespund cuvintelor pedagogice. La desvoltarea primei consonante trecem numai decât la formarea de cuvinte onomatopoeice prin imbinarea unei vocale cu o consonanță.

Convinetele nouă din lecțiunile ce urmează le combinăm cu cele cunoscute în construcțiuni logice.

Greutate mai mare întâmpinăm la imbinarea consonantei cu vocala. Aceasta greutate s'a învins în parte prin dexteritatea câștigată până aci, de alta parte se ușurează prin interesul ce se potențiază tot mereu. Am observat că cuvintele tata, mama, nana, titi, mimi, etc., cari constau din două silabe simile, ușurează mult procedura. Din aceste silabe cunoscute trecem apoi cu ușurință la formarea de cuvinte nouă, cari constau din vocală și o consonanță cunoscută, de ex. a-na, sau din două silabe diverse ti-na, to-ma, ma-na etc., apoi la cuvinte constatoare din trei sunete, adaugând la o silabă cunoscută încă o conso-

nantă, ca l, r, cal, car etc. De aici încolo greutatea tehnice nici nu se mai ivesc. Copiii cetesc silabizând cu ușurință pe cele mai complicate.

Am mai experiat că la desvoltarea sunetelor derivate, dar mai vârtos la cele compuse, nici nu este lipsă de procedură ordinară, școlari sunt în stare a cuprinde rostul lor și pe lângă o explicare aparte de ex. de ce punem pe h între g și i, c și e etc.

Literele mari și le însușesc elevii prin asemănarea cu cele mici. Aci vom înzista mai mult asupra rolului cel au ele în ortografie. La acest grad elevi cunosc deja alfabetul mic. În ordinea alfabetică prezentăm elevilor acum și literile mari, pe cari după foarte puțin exercițiu copiii le vor și cuprinde cu mintea lor.

Pentru aprofundare, trecem acum la tratarea aceloră în grupuri speciale de după asemănarea la înscriere, până când vom compune iarăș întreg alfabetul.

Prin procedura aceasta ajungem cu ușurință scopul precizat în planul de învățământ, ca la examen fiecare elev din clasa primă să cunoască literile mici și mari, să știe ceti la înțeles și să scrie după dictat orice zicere.

În faza aceasta nouă am prezentat deja metoda fonomimic în organul „Reuniunea învățătorilor“ încă în anul 1914 am ținut și prelegeri practice în adunările reuniunilor învățătoarești din Arad și Timișosra, iar acum îmi permit a-l pune în serviciul școlii române și prin ABCdarul și îndreptarul de față.

Mântuitorul și femeia.

De: Dr. G. Popoviciu, catihet.

Când cuvântul lui Dumnezeu s'a intrupat, pentruca să aducă mântuirea și pacea promisă de Dumnezeu, le-a adus aceste nu numai pentru bărbat, ci și pentru femeie. Starea în care se află femeia pe vremea venirii Mântuitorului nu a fost de invidiat, despre ce ne putem ușor convinge răsfoind paginile istoriei popoarelor, chiar și a celor mai culte, ca a Romanilor, Grecilor și a Evreilor. — E drept că au existat și excepții, dar aceste dispar față de legea generală susținută la Greci, Romani, și alte popoare, unde de ex. bărbatul, stăpânul femeii, călca în picioare toate drepturile femeii, până chiar și dreptul de mamă, expunându-i pruncii sau jertfindu-i, cum o făceau aceasta Cartaginezii, iar la poporul evreu, unde clasa conducătoare a farizeilor se încumetă a pune Mântuitorului întrebarea, dacă bărbatul are drept să-și părăsească femeia sub orice cuvânt, sau — spre a ilustra mai bine soarta femeii la Evrei — amintim cearta dintre cele două direcții, Hillel și Șamai, cari și-au pus ridicola teză, ori dacă bărbatul are dreptul să-și părăsească femeia, dacă aceasta cu voie, sau fără voie, i-a afumat mâncarea? la ceace școala lui Hillel răspunde cu da, adăugând, dacă bărbatul a aflat altă femeie, care este mai frumoasă decât cea alungată.

Femeia liberă din zilele noastre nu va avea decât cuvântul „sclăvie“ pentru caracterizarea acestor stări și cu drept cuvânt femeia eră atunci privită și tratată ca sclavă de bărbatul atotputernic a acelor vremuri. Dar starea aceasta de umilire și servitate rușinoasă se tot cocea, tot mai mult eră așteptat un mântuitor al sorții femeilor, care să le deslege din cătușele sclăviei, să le desrobească și să le ridice până la înălțimea în care se află astăzi. Și acest mân-

tuitoar a venit și a adus la îndeplinire marea operă a eliberării femeii, sufletește și trupește, de sub jugul păcatului și al bărbatului, — el este întemeietorul teocrației nouii, marele profet din Nazaret, eliberatorul și mântuitorul lumii întregi, *Isus Christos*.

Într-o zi de vară, când soarele dogoreă în mod înăbușitor, pe drumul dinspre orașelul Sichar se apropie de poalele muntelui Garizim, marele Rabbi urmat de ucenicii săi. Ajunși la fântâna — zisă alui Iacob — Mântuitorul se așează ostenit ca să poposească, iar ucenicii se îndepărtară în satele din apropiere să se îngrijească de merinde. Și cum stă Isus singur, răzimat de fântână, iată se apropie o femeie cu cofa pe umăr, venind să scoată apă. Isus intră în vorbă cu ea — spre marea ei mirare — și se încinge între ei o convorbire lungă, la finea căreia ea recunoaște în El pe marele profet, așteptat atât de mult de poporul evreu. — În starea aceasta îl află ucenicii reîntorși, rămânând consternați că El, marele Rabbi se *dămite a stă de vorbă cu o femeie, când lor cunoscută le era legea farizeică, care interzicea convorbirea chiar a fratelui cu sora sa proprie*.

Acesta este primul pas al Mântuitorului în opera desrobirii femeii, în care desfăcându-se de legile sinagogei și a fariseilor, ridică această făptură alui Dumnezeu din umilirea ei de până aici la legitima ei stare.

După acest început, adâncul cunoscător de suflete, tot mai des se referă în minunile sale convorbiri, la ocupațiunea, grija și lipsele femeii, astfel la Matei 13. 33., Luca 15. 3. și 18. 1., și în multe alte locuri.

În deosebite rânduri își arată îndurarea față cu ele, împărțind binefacerile și efectuind minunile sale nu numai față de bărbați, ci și față de femei. Astfel femeia, care de 12 ani suferă de o boală grea, pentru care știința omenească nu aflase leac de tămădire, o vindecă El prin credința ei tare; altădată vindecă — în ziua Sâmbetei — o femeie care boala deja de 18 ani, și în fine cine nu știe învierea singurului fiu al unei sărmăne văduve, când îndurându-se de ea și fiindu-i milă de dur rea ei, o mângâie zicându-i „nu plânge“ și apoi înviind mortul, pe când acesta cădea la sinul mamei nebune de bucurie, El își continuă drumul cu ucenicii săi, în liniștea obicinuită. (Luca 7. 11).

Atitudinea Lui față cu starea de desrobire externă și internă a femeii și-a manifestat-o Mântuitorul îndeosebi în activitatea lui mântuitoare, dovedindu-se neîncetat ca dthovnicul ei adevărat, ca medicul de suflete și păstorul cel bun care mângâie pe cei desperați și căzuți în mizeria păcatului, tămăduiește sufletele bolnave și le ridică din adâncimea sclăviei la libertatea morală a personalității lor. — Când într-o zi a activității sale publice, un iudeu cu numele Simon, îl invită la masă, se încumetă o femeie păcătoasă, a păși în sala de mâncare și aplecându-se spală picioarele Mântuitorului, ungându-le cu aronate. Atunci stăpânul revoltat și zise: acesta dacă ar fi profet, ar cunoaște cine și ce este femeia, care-l atinge. (Luca 7. 37.) — O judecată pripită despre Mântuitorul nici nu se putea din gura unui farizeu, care gata era în tot momentul a-și spune judecata asupra aparițiilor ce cad în îngustul său orizont. Cea-ce ne pune în uimire la Isus este liniștea, siguranța și perfectă sa cugetare. „Simone, am să-ți spun ceva“ și vorba sa a fost atât de majestică, plină de adevăr și serioasă!; El cunoscătorul adânc de suflete, apără femeia păcătoasă, care acum e plină de căință, de

iubire și recunoștință; convertirea ei sigur că nu s'a întâmplat aici în sală, ci undeva, când Isus vorbea poporului, și căzând privirea lui cea atât de blândă pe ea, s'a simțit îndemnată la ruperea cu traiul ei nelegiuit și reînlocuirea la o viață morală, cea-ce a și urmat ea cu încredere, curaj și deplină abnegațiune. Și astfel iată pe păstorul cel bun, câștigând pe seama unei femei decăzute, moralitatea și eliberarea de păcat, în locul unei vieții zbuciumate, liniștea binefăcătoare a sufletului său, iar în locul vieții de sclavă, ridicându-o prin cuvântul său până la dreptul împărăției cerești. Cine să îndoiește deci de opera de mântuire și eliberare a Mântuitorului pentru genul feminin?

În cât privește femeia care simte în sine chemarea pentru viața casnică, a ajutat-o Mântuitorului la o poziție cuvincioasă și plină de demnitate în familie. E cunoscută discuția ce a avut-o cu farisei, cari cutezaseră ai pune întrebarea ori dacă se cade omului, să-și lase femeia sa pentru orice cuvânt? El indignat desaproabă divorțul atât de uzitat la Evrei, a arătat originea și ideea primară a căsătoriei, a clasificat legătura dintre un bărbat și femeie ca o legătură sfântă întemeiată și voită de Dumnezeu, a învățat deci monogamia și nedespărțibilitatea căsătoriei, ridicând astfel femeia până alături de bărbat, făcându-o o soață, un tovarăș sincer și neclintit al bărbatului.

Și nu au rămas fără învățături din partea Mântuitorului nici părinții sau mai bine zis femeia, în raport cu copiii ei, ca mamă. Despre uzul dominant la popoarele păgâne adecă expunerea pruncilor, nu amintește cei drept nicăiri, eră suficient pentru aceasta porunca a 5-a Dumnezeiască, dar prin iubirea nețărmurită arătată în mai multe rânduri pruncilor, a voit să atragă atențiunea mamelor, cum au să-și iubească pruncii.

În toate aceste contacte ale Lui cu femeia, nu ar putea să-l învinovățască nici ochiul cel mai scrutător de sentimentalism sau romanticism, rămânând el a fi pururea serios, nobil și plin de demnitate. Și femeia a rămas recunoscătoare acestei atitudini a Mântuitorului răsplătindu-l și prin aceia că ia urmat în activitatea sa ajutându-l chiar și din avutul lor cum au făcut d. ex. Maria Magdalena, Ioana, Susana etc. Iar când, din cauza urei nețărmurite a evreilor, nu cuteza nimeni dintre bărbați să-l vâdească, femeile sfidând orice amenințare a fariseilor sunt acolo la mormântul lui Isus, unde au plecat cu aromate ca săi ungă trupul. S'a constatat și atunci, că femeia tare în credință, e fără considerații; ceace ea cu sufletul și inima a cunoscut de adevăr, pentru aceia e în stare să se și jertfească; patru femei apar în ziua groaznică a restignirii la crucea Mântuitorului, la picioarele lui, mama lui Isus, Salome Maria Cleopa și Maria Magdalena. Și și-au avut răsplata măreață, fiind tot ele de față și la învierea Mântuitorului, alături cu Ingerii.

Femeia deci recunoscând de mântuitor și desrobitor al ei din sclăvie pe Isus Christos, e conștie și astăzi intrucâtva dovedindu-o aceasta prin iubirea ei, veșterea ei, prin dubul de pietate, pe cari le caută ale manifesta în casa Domnului rugându-se lui cu evlavie.

CRONICA.

Crăciunul în Arad. În ziua primă a oficiat sf. liturghie P. S. S. D. episcop diecezan asistat de profeșimea locală și și-a rostit pastorală ascultată cu mângâiere sufletească de credicioși. În ziua a doua a predicat părintele Traian Vășianu.

„**Biserica și Școala**“ apare și astăzi după 40 ani de activitate în număr foarte restrâns de exemplare, cu toate că este revista oficială a diecezei, revista în care apar toate comunicatele oficiale și prin acest fapt revista, care ține legătura între centrul diecezei și comunele aparținătoare acestei dieceze. Cu toate acestea Biserica și Școala nu are decât numai 314 abonați. Când constatăm acest fapt trist, a cărui explicație nu o putem da, credem că în viitor nu va mai fi nici un slujitor de al bisericei, care să nu aboneze revista oficială, căci e mare rușine și e o dureroasă constatare a nizuințelor noastre de înaintare, când „Biserica și Școala“, organul oficial al unei dieceze de 18 protopopiate, 588 parohii cu 521 filii cu — aproape 600 școli populare, are 314 abonați.

Facem încodată apel la toți slujitorii sfântului altar să stăruiască să se aboneze revista oficială pentru toate oficiile parohiale. O cere aceasta cinstea noastră ca să sprijinim organul oficial.

Acest număr iubilare se trimite tuturor oficiilor parohiale din dieceza Aradului, dar revista se va trimite numai celor ce o abonează, adică o plătesc pe un an s'au cel puțin pe $\frac{1}{2}$ de an înainte.

Cronica bibliografică.

Convorbiri științifice.

De *Gavr. Todică.*

Dacă am trăi între împrejurări normale și dacă indiferentismul nostru proverbial ne-ar da voie să relevăm și lucrări, cari nu sunt însoțite de reclama scânteietoare nu ar trebui să spunem că neobositul popularizator științific, dl. *Gavril Todică* adună sub titlul de *Convorbiri științifice* o parte din lucrările și studiile sale. Așa cum se prezintă acestea convorbiri sunt un început de revistă de popularizare științifică și primul articol „Ne trebuie cultură științifică“ este un articol program. Multe adevăruri sunt spuse în cele 7 pagini, prin cari se dă cea mai bună soluție svârcolirilor de-a urul din petri carul popularizării științifice românești: Secția științifică a Asociațiunii să pornească o revistă în felul revistei germane „Kosmos“ s'au cel puțin un buletin ca „Jurnalul“ ziarului Universul din București. În acest sens a făcut și o propunere membrilor din secțiunile științifice ale „Asociațiunii“. — „Greutățile materiale“, în căruia aruncăm și nepăsarea noastră, nu au dat voie să se înfăptuiască propunerea dlui G. Todică. Să sperăm, că după războiu aceasta măreață idee se va înfăptui.

Dl. Todică ar fi pornit chiar și singur o astfel de revistă și însuflețirea sa ar răsbate prin ori ce fel de greutăți, dar are triste experiențe cu „*Studiile științifice*“

pe care le-a tipărit cu 3—4 ani mai în urmă despre cari zice: „nu sunt nici artiste, nici imorale, nici nihiliste, nici învăscute cu teoreme nebuloase. Totuși zac peste 3000 cor. în exemplarele nedescăcute, cari mă opresc de a-le scoate mai departe. Poate tocmai, că nu sunt nici ateiste, nici nihiliste, nici imorale, nu s'au trecut. Mai știu? Intelectualii noștri sunt așa de curioși, în felul lor, și de „cu principii“, — mă rog! — dintre cari cel dintâi sună: „să fiu comod.“

E trist, că trebuie să cetim aceste șire, mai ales că studiile dlui Todică nu sunt dintre însușirile seci ale faptelor pe cari le expune în articolele sale. Ele privesc viața în complexitatea ei și o privesc și redau prin o prismă individuală, pe care nu o găsești la nici un popularizator nici român nici strein. Ele nici nu sunt „vulgarizarea“ — cum zice dsa-ale studiilor și notițelor cetite în alte cărți și reviste, ci frământări ale sufletului, care plutește între două tărâmuri: al științelor exacte atât de înaintate la alte popoare și al sufletului românesc căruia vrea să-i arate strălucirea ce se arată înaintea ochilor, cari străbat în împărăția științei. Ori cât de mult se apără dl. Todică când ne mărturisește în articolul „*Știința și poezia*“ că nu poate ceti romanele și nuvelele erotice și dulcege, în sufletul său este omul care „se încântă și de stele și nu este lipsit de o bună doză de romantism. Din fiecare rând al studiilor sale respiră cât de mult se încântă de descoperirile învățaților. Percurgând căile pe cari le-au străbătut miniștile scrutațoare ale savanților G. Todică nu-și păstrează numai rezultatele, finale și nu pe aceste le espune în studiile sale cum cum ar fi natural, ci căile pe cari mințile au ajuns la cele rezultate iar studiile lui sunt un fel de produse epice a căror eroi sunt oamenii de știință înarmați cu telescoape, micrometre și microscopie, eroi a căror notă caracteristică este *stăruința*. Chiar și atunci, când vorbește de sublimul cifrelor, a calculelor, prin cari măreția ceriurilor este prinsă în forme pământești, se lasă legănat de *poezia științei*. Nu cvadatul suprafeței atinsă de radiusvector îl încântă, ci mințea care l-a călăuzit să ajungă la el. Poezia și romanticismul științei sunt substratul în care sunt înfipte rădăcinile popularizării științifice a dlui Todică și totuși road-le scrisului său sunt disertații științifice de mare însemnătate. Dar minunea aceasta o vedem la ori care arbor roditor: stă cu rădăcinele resfirate în pulberea humei și totuș fructele sale, pârguite la soare, se deosebesc atât de mult de huma cu ajutorul căruia au fost făcute. V. St.

Aviz.

Cu tot respectul aducem la cunoștința onor. public, că trecând ed. I. (30 mii) și a doua (10 mii) din calendarul nostru diecezan pe a. 1917 am scos de sub tipar a **treia ediție în 7 mii esemplare. Aceasta nouă ediție e întregită și conține tarifa nouă postală și cea a competențelor de timbru, cari în ediția I nu s'au putut lua.**

Prețul unui esemplar este 60 fil. + 15 fil. pentru porto.

La comande pentru cel puțin 30 esempl. oferim 25% rabat, privindu-ne și francatura.

Cu stimă:

Librăria Diecezană Arad.

LIBRĂRIA DIECEZANĂ

ARAD, STRADA DE AK FERENC No. 35.

OFERĂ URMĂTOARELE RECVIZITE ȘI CĂRȚI:

Potire de argint china cu paharul aurit C 35.—, 37 cor. și 48 cor. din bronz aurit 23 $\frac{1}{2}$ cm. înalt 50, 55 și 64 cor., din bronz, paharul de argint curat și aurit dela 250—1000 cor. — Linguriță la sf. cominecătură din argint de China 12 cor. — Disc din bronz aurit 14 cor. — Copie cu ascuțiș de oțel 12 cor. — Cuțițaș petru mir 4 cor. — Candele de argint de China sau Alpaca cu 10.—, 14.—, 16.—, 18.—, 24.—, 28.—, 30.—, 34.—, 36.—, 38.—, 44.—, 50.—, 52.—, 60.—, 70.—, 75.—, 80.—, 90.— și 150 cor. Cădelnițe după ritul ortodox din Argint de China sau alpaca 38, 40, 44, 60, 85, 90, cor. — Cruci pe altar, sau portative, din lemn frumos lucrat 5 cor., din argint de China cu Domnul Hristos gravat în cruce și cu decoruri à 18 și 25 cor., din argint de China cu Domnul Hristos în email și cu decoruri 30·50, 40.—, 45.—, 50.—, 80.— și 100 cor. bucata. — Cruce pentru molitvelnic de argint de China cu 16.—, 12·50, iar din zink cu 7 și 5 cor. — Steluțe din bronz aurit 12 cor. — Cană pentru încălzit apa (pentru căldură — teplota) din zink à 4 cor. — Vase pentru apă și vin cu tavă din argint china 48 cor. — Vase de sticlă pentru apă și vin cu tavă din zink cu 5.—, 6.—, 10.— și 12 cor. Cu tavă de sticlă cristal cu 13 și 14 cor. Vase pentru miruit cu 20 și 30 cor. — **Ornate** (odăjdii) bisericești în toate execuțiile dela 150.— până la 1000 cor. *La cerere servim cu modele.* Stihare pentru preoți, din giolgi dela 35 cor. în sus, din brocat după înțelegere. — **Prapori** în toate mărimile și culorile dorite, cu rude sau fără rude 80, 100, 200, până la 300 cor. bucata. Acoperitoare pentru analogion (Tetrapod) din brocat, plūs, mătase, dela 50 cor. în sus. — Potcapii din catifea à 9 cor. — Brâne preotești în toate colorile à 12 și 15 cor. metrul. — Prășnicare, execuție foarte frumoasă, pictate pe lemn de teiu, 13 cor. sau pe tinichia cu ramă 15 cor. bucata. Clopoțele pentru altar dela 4 cor. în sus. Icoane sfinte pictate în oleu pe pânză în orice mărime 10, 20, 30, 50 până la 100 cor. — Mormântul Domnului pe pânză frumos pictat și montat, dela 70 până la 300 cor. — Stihare pentru ministranți din giolgi dela 25 cor. în sus, iar din brocat dela 45 cor. — Molitvelnic cu litere cirile legătură simplă 6 și 7 cor. — Octoihul mare legat în piele 32 cor. — Octoihul mic legat simplu 2 cor. — Ceaslov legat simplu 3 cor. Liturgier legat 12 cor. — Apostolul cu litere latine legat în pânză 15 cor. — Evanghelia cu litere latine legat în pânză și cu copcii 30 cor. iar în piele 55 cor. Tipicul chemării Duhului sfânt 30 fil. — **Conlucrarea omului cu Dumnezeu** (predici) de Mihai Păcățian, și alți preoți din ppresb. B.-Comloșului. Prețul 3 cor. — Depozit în ilustrate cu motive românești, Bucata 20 fil. La comande mai mari 25% rabat.